

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Teologická fakulta
Katedra pedagogiky

Diplomová práce

Fenomén domova a jeho význam pro výchovu

Vedoucí práce: PhDr. Zuzana Svobodová, Ph.D.

Autor práce: Bc. Marta Soldátová, DiS.

Studijní obor: Pedagogika volného času, MNGr

Ročník: III.

Prohlášení

Studentka: *„Prohlašuji, že jsem autorkou této kvalifikační práce a že jsem ji vypracovala pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu použitých zdrojů.“*

22. 3. 2022

Bc. Marta Soldátová, DiS.

Poděkování

„Děkuji vedoucí diplomové práce PhDr. Zuzaně Svobodové, Ph.D., za cenné rady, doporučení, připomínky a metodické vedení práce.“

Obsah

Úvod.....	6
1. Domov, dům	11
1.1 Dům jako oikos v řecké tradici	12
1.2 Kamenný dům a nebeský chrám v židovské tradici	13
1.3 Dům v křesťanské tradici.....	14
1.4 Bezdomoví	18
1.5 Shrnutí kapitoly.....	20
2. Patočkovu pojetí domova a výchovy	21
2.1 Fenomén domova z pohledu Jana Patočky	22
2.2 Pojetí domova a výchovy dle Patočky	22
2.3 Bytí a domov.....	25
2.4 Dálava a cizota.....	27
2.4.1 Dimenze časová	28
2.5 Rovina přirozeného světa.....	28
2.6 Existence jako pohyb	29
2.7 Tři pohyby lidské existence	31
2.7.1 První pohyb: zakotvení, zakořenění.....	32
2.7.2 Druhý pohyb: sebezprodloužení, reprodukce	33
2.7.3 Třetí pohyb: sebezískávání, sebevydávání (pohyb průlomu)	34
2.8 Význam domova pro výchovu	34
2.9 Filosofie výchovy podle Jana Patočky.....	35
2.9.1 Patočkova filosofie výchovy pro učitele.....	37
2.10 Péče o duši a Patočka.....	37
2.11 Shrnutí kapitoly.....	39
3. Lévinasovo pojetí domova a výchovy	41
3.1 Lévinasovo pojetí domova.....	41
3.2 Dům a vlastnictví	44
3.3 Bydlení a ženství a otcovství	45
3.4 Metafyzická touha.....	47
3.5 Výchova je vztah k sobě samému.....	49
3.6 Shrnutí kapitoly.....	51
4. Etické hodnoty u Jana Patočky a Emmanuela Lévinase.....	53

4.1 Filozofové Jan Patočka a Emmanuel Lévinas.....	53
4.2 Jan Patočka	54
4.3 Etika Emmanuela Lévinase	56
4.4 Výchova	58
4.5 Zhodnocení	59
Závěr	60
Seznam literatury	65
ABSTRAKT	70
ABSTRACT.....	70

Úvod

Co je vlastně domov? Každý jedinec tento fenomén vnímá a definuje jinak. Vyjádřit tento fenomén je složité. Mnoho filosofů od antiky až do současnosti se pojmu domov, jeho důležitosti a jedinečnosti, věnovalo i vyjadřovalo různé hypotézy. Domov by mohl být označen za nejdůležitější místo na světě, kde obvykle společně žilo i několik generací.

Podle Patočky je každý domov posvátné místo, kde je pramen toho „být poprvé“¹, a není to pouze místo k bydlení, avšak místo našich prvních vzpomínek, místo, kde se cítíme bezpečně, kde jsme přijímáni a máme svou cenu. Prostředí, kde má každý své jedinečné místo a jeho ztráta je pro ostatní nesmírně bolestivá a nedá se již nikdy nahradit. Téma domova patří podle Naděždy Pelcové k těm neobjektivizovatelným, tématem odporujícím a vymykajícím se jakémukoliv pokusu o popis nebo definici. Domov totiž nelze zařadit ani jako věc, ani jako předmět, „nýbrž jako fenomén“.²

Podle Joukla (2014) „...domov jako sféra prokazované péče, náklonnosti, pozornosti, oddanosti a důvěrné obeznámenosti je hodnotou“.³ Není pouze přístřeškem, je spíše údělem a úkolem, jak pobývat na světě z povahy vlastní situace a s ohledem na situace druhých, blízkých a vzdálených, v prostoru i čase, v lidských i mimolidských společnostech a dějstvích.⁴

Pro svou diplomovou práci jsem si vybrala téma „fenomén domova a jeho význam pro výchovu“. Fenomémem domova se od nepaměti zabývají myslitelé, vědci a umělci, proto má každá doba z historického hlediska pro domov svá specifika. Každý domov je jedinečný a má svůj řád a pravidla.

Co je to vlastně domov? Pojmem domov je vnímán jako složitý duchovní koncept, kam spadá naše rodné místo, primární rodina, současná rodina, děti, ale dále sem spadají i naši rodiče a naši předkové. Vlastní význam tohoto pojmu je pro nás velice složité popsat, neboť jde o cosi neuchopitelného, co nosíme ve svém srdci a jen těžko se hledají

¹ PATOČKA, Jan. *Symbol země u K.H. Máchy*. 1. vyd. Praha: Václav Petr, 1944. 28, [II] s.10, Svazky úvah a studií; č. 85.

² KRUŽÍK, Josef, ed. a NOVOTNÝ, Karel, ed. *Emmanuel Lévinas – filosofie a výchova: ke stému výročí narození Emmanuela Lévinase*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, ©2006. 288 s. Agora; 2. ISBN 80-239-8833-6. s. 87.

³ Joukl, Miroslav, Domov v kontextu filosofie výchovy, in, SVOBODOVÁ, Zuzana, ed. *Výchova ve světověku*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014. 260 s., [18] s. obr. příl. Paideia: philosophical e-journal of Charles University, mimořádné č. 1/XI/2014. ISBN 978-80-7290-789-2. s. 54.

⁴ Tamtéž s. 54.

slova, kterými to lze vyjádřit. „Jako autorka této práce si myslím, že domov je posvátné a nedotknutelné místo, kam se umožňuje vstoupit jen těm nejbližším. Myslím si, že je to jediné *místo*, kde se cítíme, zcela komfortně a tuto ideu si toužíme uchovat co nejdéle.

Vnímám osobně domov jako milovanou náruč, která je spojena s rodiči, sourozenci, prarodiči a charakteristickými vůněmi z dětství. Vybavuji si kupříkladu charakteristickou vůni včel, kde se v ní probouzí silné pocity, protože otec byl včelařem. Domov zaujímá v mých myšlenkách místo, kde jsem nemusela vítězit a dokazovat ostatním své kvality. Cítila jsem se bezpodmínečně milována a tolerována. Měla jsem zde svou hodnotu, své místo a význam“.

Domov je jakýsi etalon, pomocí něhož poměrujeme všechny naše budoucí domovy. „*Domov je místo, mít se kam vrátit a je spojen s důležitým pocitem, že tam na mne někdo čeká*“.⁵

Domov vystihuje Hogenová (2013): „*Domov je kořenem, je pramenem, je místem, kde se nevýslovně dotýkáme v nějaké distanci bytí samého. Proto je místem rodivým. Rodí se zde počátky*“.⁶ Člověk se podle ní rodí ponořením a zanořením do nevýslovna, kde je nutná láska mezi dvěma lidmi.

Na druhou stranu je domov rovněž místo rozporuplné. Místo, které milujeme, ale někdy jej dokážeme i nenávidět. Je to místo, které někdy máme už v dětství chuť opustit. A do kterého se opětovně navracíme. Místo, které někdy ztrácíme a opět získáváme.

Domov má svůj duchovní rozměr a *genius loci*. Jedná se o místo, které si uchováváme ve svém srdci po celý život. Domov je středem přirozeného světa, kde se cítíme bezpečně a jsme sami sebou.⁷

V hodně případech se názor na domov v průběhu života vyvíjí a mění.

Rannější představy skutečného domova odrážejí všechny příjemné a hezké vzpomínky na domov, které si s sebou lidská bytost nese po celý život.

Vedle této představy svůj ideální domov vnímáme jako místo, ve kterém jsme vždy chtěli šťastně žít a toto si toužíme vybudovat.

Další úhel pohledu však zahrnuje i naše nepříjemné vzpomínky z dětství. Od těchto vzpomínek utíkáme a neradi se k nim vracíme. Když se nám tyto vzpomínky vybaví,

⁵ PELCOVÁ, Naděžda a SEMRÁDOVÁ, Ilona. *Fenomén výchovy a etika učitelského povolání*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2014. 220 s. ISBN 978-80-246-2636-9. s. 39.

⁶ HOGENOVÁ, Anna. *Fenomén domova*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2013. 301 s. ISBN 978-80-7290-705-2. s. 262.

⁷ PELCOVÁ, Naděžda a SEMRÁDOVÁ, Ilona. *Fenomén výchovy a etika učitelského povolání*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2014. 220 s. ISBN 978-80-246-2636-9, s. 36.

raději se hned vrátíme do reality. Tyto vzpomínky, které se u nás občas v dospělosti vybavují, jsou asociovány s nepochopením, bolestí a vyplouvají zde traumata z raného dětství.

V průběhu života, kdy jsme získali vědomosti a zkušenosti, můžeme posléze vidět, v čem jsme udělali při výchově a při vytváření vlastního domova chyby a kde jsme postupovali nesprávně.

*Domov v perspektivě filozofie výchovy je spíše otevřenou cestou, hledáním, jak v omezeném čase, prostoru, společenství pobývat v tomto světě spolu v přízni i přes všechna omezení a úskali.*⁸

V současné době může být domov chápán spíše jako něco, co poskytuje materiální zázemí. Z důvodu pracovní vytíženosti, nezralosti, nebo pohodlnosti komunikují rodiče s dětmi méně, než tomu bylo v dřívějších dobách. Jejich neúčast na výchově dětí, nahrazuje výpočetní technika, hry na mobilních telefonech, nebo na internetu, či například televize. Dítě někdy pociťuje, že je rodičům lhostejné a není pro rodiče dostatečně důležité. Jeho přítomnosti si někteří rodiče všimají méně. Dokonce dochází k tomu, že dítě z domova na chvíli uteče, protože si tímto způsobem chce vynutit trochu rodičovské pozornosti.

Odvrácenou stranou domova bývá však i domácí násilí mezi blízkými osobami, například ve formě fyzického, psychického nebo sexuálního zneužívání. Domácí násilí často nekončí samo o sobě. Týrané osobě je nutné poskytnout neprodleně pomoc a zajistit její bezpečí.

Existují často případy rodin bez jednoho z rodičů, i rodiny sužované chudobou, kdy se taková rodina ocitá bez prostředků a hrozí ji například exekuce a ztráta bydlení. Děti tímto způsobem přicházejí o domov a mohou být vychovávány v různých sociálních zařízeních, a to v některých případech až do dospělosti. „*Domov často přestává být domovem v okamžiku, kdy z něj někdo blízký odejde*“.⁹ Domov je v představách takto poškozených jedinců rozporuplný, protože obtížněji hledají v minulosti světlé vzpomínky. Každý člověk má však přirozenou touhu být rodinou přijatý, šťastný a milovaný.

⁸ JOUKL, Miroslav, Domov v kontextu filosofie výchovy, in, SVOBODOVÁ, Zuzana, ed. *Výchova ve světověku*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014. 260 s., [18] s. obr. příl. Paideia: philosophical e-journal of Charles University, mimořádné č. 1/XI/2014. ISBN 978-80-7290-789-2. s. 54.

⁹ KRUŽÍK, Josef, ed. a NOVOTNÝ, Karel, ed. *Emmanuel Lévinas – filosofie a výchova: ke stému výročí narození Emmanuela Lévinase*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, ©2006. 288 s. Agora; 2. ISBN 80-239-8833-6. s. 90.

Dalším fenoménem dnešní doby je bezdomovectví.¹⁰ V současné době jsou sociální dávky poskytované pouze na nezaopatřené nebo studující děti. Po ukončení studia, v případě, že tyto děti nepracují, jejich nárok na sociální dávky zaniká. Mladí lidé, kteří si z různých důvodů nenašli po ukončení školy práci, jsou ohroženi ztrátou domova. Typicky se může jednat o romskou menšinu, lidi s nižší úrovní vzdělání, či lidi s poruchou osobnosti. Protože mají stejnou adresu jako jejich rodiče, nedosáhnou na sociální dávky. Z toho důvodu mají adresu trvalého bydliště uvedenou na obecním úřadě. Tím se stávají potencionálními bezdomovci. V mnoha případech ztrácejí pracovní návyky a často se z nich stávají reální bezdomovci. Navíc v tomto stavu bezdomovectví často dlouho setrvávají.

Cílem této diplomové práce je popsat důležitost a význam fenoménu domova z hlediska výchovy lidského jedince. Práce zachycuje vývoj názorů na tuto problematiku pohledem antických, českých i světových filozofů. Pro tuto práci jsem si vybrala zástupce, dvě výrazné osobnosti, jakými byli Jan Patočka a Emmanuele Lévinas, kteří se ve svých pracích touto problematikou celoživotně zabývali.

Diplomová práce je rozdělena do čtyř kapitol.

Prioritou první kapitoly je věnovat pozornost pojmu „fenomén domova“. Následně vysvětlím domov jako *oikos* v antickém Řecku. Dům, *oikos*, byl prostorem společnosti, který sloužil všem obyvatelům domu a panoval zde řád a rovnováha. Člen takové rodiny v sobě pociťoval posvátnou úctu, že je součástí tohoto domu. V další části této kapitoly bude přiblížen dům z hlediska židovské tradice, kde bude poukázáno na schránku *mezuzu*, což je jakýsi symbol domova. V této schránce byl umístěn náboženský motiv, který odkazoval na Starý zákon. V následující části kapitoly bude popsán středověký rozdělený dům, *domus laboratorum*, *domus bellatorum* a *domus oratorum*. V poslední části kapitoly je snaha charakterizovat problémy současné doby, jakými jsou bezdomovectví a chudoba, v níž se rodina někdy ocitá bez prostředků, přichází o bydlení (například z důvodu exekuce) a děti jsou často až do dospělosti vychovány v různých sociálních zařízeních.

¹⁰< <https://cs.wikipedia.org/wiki/Bezdomovectví>>. 20.9.2022, 20:30.

Bezdomovectví **Bezdomovec** či **bezdomovkyně**^[2] je někdo, kdo nemá domov či možnost dlouhodobě využívat nějaké přístřeší. Od pojmu *bezdomovec* se někdy pro jeho stigmatizující a hanlivý nádech upouští a častěji^[6] se využívá pojem **člověk/osoba bez domova**. Pojem *bytová nouze* se v českých médiích i odborných textech začal objevovat v roce 2013^[9] v souvislosti s připravovaným zákonem o sociálním bydlení.

Dostupné na WWW:

<<https://cs.wikipedia.org/wiki/Bezdomovectví>>. 20.9.2021, 21:30.

V druhé kapitole bude představena filosofie Jana Patočky. Zaměříme se na fenomenologické pojetí významu domova dle Patočky. Myslitel Jan Patočka vnímal domov v rovině přirozeného světa. Při sepsání této kapitoly jsem vycházela hlavně z jeho habilitační práce *Přirozený svět jako filozofický problém*. Dalšími zdroji, ze kterých jsem čerpala je *Péče o duši*, a *Fenomenologické spisy II*. V průběhu jednotlivých podkapitol poukážu, jak vnímal Jan Patočka dálavu a cizotu. Seznámíme se se třemi základními životními pohyby lidského bytí. V závěru kapitoly přiblížím filosofii výchovy a péči o duši z pohledu osobnosti filosofa Jana Patočky.

Ve třetí kapitole se vyjádřím k Lévinasově intimitě pojetí domova, ve vztahu k *Druhému* a odpovědnosti za *Jiného*. Dále se zaměřím na dva póly Lévinasovy výchovy, řeckou filozofii, hebrejskou moudrost, které tvořily pramen jeho filozofických zdrojů. Při psaní této práce budu čerpat z jeho stěžejních děl, *Totalita a nekonečno*, *Etika a nekonečno*, *Existence a ten kdo existuje*.

Ve čtvrté kapitole zhodnotím filosofii myslitelů Patočky a Lévinase. V souvislosti s předcházející kapitolou, jsou představené etické hodnoty u Jana Patočky a Emmanuela Lévinase. Následně ve čtvrté kapitole se zabývám jejich politickou angažovaností.

V závěru shrnuji hlavní myšlenky práce a přidávám několik vlastních zajímavých postřehů. Dále se zde uvádí pokus odpovědět na určité otázky, které se týkají fenoménu domova a výchovy a některých soudobých problémů.

1. Domov, dům

Pojem fenomén, dle slovníku cizích slov, má několik významů. Je to vlastně jev týkající se něčeho mimořádného, vše, co se zjevuje ve smyslové zkušenosti, co je dáno v bezprostředním náhledu věcí. Podle Kanta¹¹ je „jev“ lidské mysli v protikladu k věci nebo osobě v nepoznatelné podstatě, jehož vyzařování v sobě ohlašuje něco, co se v tom jevu „skrývá“.¹²

Co je domov? Není jednoduché definovat pojem domov. Mnoho myslitelů se vyjadřuje k tomuto pojmu v průběhu celého lidského věku. Není to jenom místo spojené s naším narozením a přebýváním. Aby vznikl domov, musí být předpokladem naše existence bytí, neboť pobyt má bytostnou tendenci k blízkosti.¹³ Domov a bytí tvoří celek. Domov je návrat do počátku, protože počátek je domov a vlastně místem, kde se počátek vždy a znovu rodí poprvé.¹⁴ Každý z nás bere domov jako samozřejmost a nedokážeme ohodnotit jeho cenu. Jen když domov skutečně ztratíme, nemůžeme se tam vrátit, jako kdysi vyhnanci, emigranti, ale i vojáci a jiní, kterým byl domov zapovězen, pochopíme, jakou nekonečnou hodnotu pro nás domov má.

Domov nevzniká v čase našeho zrození, začíná v počátku daleko před naším narozením. Postupně se rozvíjí, nabaluje zkušenostmi a trvá celá léta, než v nás zkvasí a uzraje do podoby, které říkáme domov. Fenomén domova¹⁵ v sobě zadržuje všechno. Jsou zde zpřítomněna všechna přijetí nejbližší komunity, ať jsou tělesná, duševní nebo duchovní.¹⁶ Cítit, nebo poznat fenomén domova dokážeme často až v momentě, když domov ztratíme.

Fenomenalita domova byla rovněž hlavním předmětem filosofie Heideggerovy, Patočkovy a Lévinasovy. Tématem domova se zabývali v dimenzích ontologické, ontické a antropologické. V současné době se mimo jiných českých myslitelů fenoménem domova zabývá Hogenová. Ve svých dílech popisuje Hogenová *domov*

¹¹ PECH, Vilém. *Velký slovník cizích slov, rčení a zkratk v jazyce psaném i mluveném ze všech oborů lidského vědění a konání*. Vyd. 1. V Praze: Kvasnička a Hampl, 1948. X, 809 s. Kmen, s. 211.

¹² PETRÁČKOVÁ, Věra a Jiří KRAUS. *Akademický slovník cizích slov: [A-Ž]*. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0607-9, s. 68.

¹³ HEIDEGGER, Martin. *Bytí a čas*. 2., opr. vyd. Praha: Oikoymenh, 2002. Knihovna novověké tradice a současnosti. ISBN 80-7298-048-3, s. 47.

¹⁴ HOGENOVÁ, Anna. *Fenomén domova*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2013. 301 s. ISBN 978-80-7290-705-2, s. 250.

¹⁵ Tamtéž s. 102

¹⁶ HOGENOVÁ, Anna. *Jak pečujeme o svou duši?* Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2008. ISBN 978-807290-349-8, s. 194–197.

jako místo, kde jsme nejvíce šťastní, v němž *kořeníme*, je to *počátek* a místo našeho zrodu, které je jedinečné, originální a nikdy neopakovatelné. Stejně jako k domovu se vracíme do svého těla, protože domov je rozšířeným organismem. Své vlastní tělo musíme přijmout, ať je jakékoliv, je totiž základem péče o duši, základem našeho vnitřního rozhovoru, který vedeme se sebou samým.¹⁷

Heidegger ve svých filosofických dílech nikdy nemluví o domově, ale o domě nebo bydlení. Vyjádření domov nejvýstižněji přibližuje slovy: „*V lidském těle se zabýdlujeme, ve světě budujeme tam svůj domov. Svět a věci nestojí vedle sebe, ale vzájemně se prostupují, ale nespływají. Vzniklé rozmezí odděluje „svět“ a „věc“.*“¹⁸ Heidegger vnímá domov jako *místo*, kde je základ našeho *patření*. V domově dle Hogenové nachází Heidegger „*ohnový střed světa*“.¹⁹

K domovu z pohledu Patočky a Lévinase se vyjádřím ve své práci v druhé a třetí kapitole.

1.1 Dům jako oikos v řecké tradici

Dějiny řeckého světa dokazují, jak žili lidé tehdejších národů městských států – polis²⁰ a co pro ně domov znamenal, jak z duchovního, tak i z praktického hlediska.

Řecký výraz *oikos*²¹ má několik významů, které se vyskytují rovněž v eposech od Homéra. Prvním označením je konkrétní dům, příbytek, přístřešek, stan, či dokonce jeskyně. Domov byl patriarchálního charakteru. Mezi jeho členy patřila i široká rodina, náleželi sem i otroci a vzdálenější příbuzní, ale i zemřelí příbuzní z otcovy strany. Pro rodinu bylo charakteristické pravidlo, jež se týkalo jednoty osob a majetku celé domácnosti, ale i polí, lesů a zvířat. Domov skrýval v sobě všechny noblesní antické znaky, byl také něčím lidštějším, přívětivějším a laskavým obydlím i rodným domovem. Oikos byl přirovnáván k rodnému hnízdu nebo posvátnému chrámu. Dům od domu se lišil prostorem a výzdobou podle sociálního začlenění majitele do společnosti. Jednalo se většinou o patrové domy, kde hlavní součástí domů byl dvůr, předsíň, krb a

¹⁷ Tamtéž s. 192–197

¹⁸ HEIDEGGER, Martin. *Bytí a čas*. 2., opr. vyd. Praha: Oikoymenth, 2002. Knihovna novověké tradice a současnosti, ISBN 80-7298-048-3.

¹⁹ HOGENOVÁ, Anna. *Jak pečujeme o svou duši?* Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2008. ISBN 978-80-7290-349-8, s. 191.

²⁰ PRŮKA, Miloslav. *Péče o oikos: dům v dějinách myšlení*. Brno: L. Marek, 2009. Pontes pragenses (L. Marek). ISBN 978-80-87127-19-3, s. 17.

²¹ Tamtéž s. 18-19

domácí oltář, místnost pro ženy a místnost pro muže, ložnice pro pána a paní domu a ložnice pro dospívající dcery, dílna pro potřeby domácnosti, nebo pro výrobu výrobků, se kterými se obchodovalo. Součástí domu byla rovněž koupelna, lázeň a zahrada.

Druhý pojem se týká označení majetku, který po sobě zanechal mrtvý, tedy jednalo se o dědictví. Další výraz pro „oikos“ je útočiště.

Společným prvkem pro řecké bydlení byl volný prostor. Před domem stávaly sloupy s božskými hlavami Herma, Apollona nebo jiných bohů, kteří rodinu ochraňovali. V řeckém domě byla cítit posvátnost. Skoro každý dům byl soběstačný, tvořil uzavřenou jednotku a takto byl začleněn do tehdejší společenské struktury obce „polis“.²² Dům „oikos byl prostorem společnosti, který sloužil společnosti obyvatelů domu, byl zde dodržován řád a rovnováha. Člen takové rodiny v sobě pociťoval posvátnou úctu, že je součástí tohoto domu. Termín oikos v sobě nese ještě tři složky, *kde hovoří o zbožnění oiku člověka s veškerým majetkem*,²³ druhou složku, *lidskou*²⁴, přidává ke složce majetkové a třetí složkou je vazba na „velkou rodinu“,²⁵ což už má *politicko-regionální charakter*²⁶.

1.2 Kamenný dům a nebeský chrám v židovské tradici

Dům v židovské tradici má více podob. Ze Starého zákona víme, že se nejednalo o žádné stavby. Izraelité byli kočovný národ a přebývali v průběhu celého roku ve stanech. I když byli národ vyvolený a Bůh s nimi uzavřel smlouvu a ústy proroků k nim promlouval a varoval je, aby se nevázáli žádným místem, jakýmkoliv domem. Od časů Abrahámových putovali, upadali do otroctví, zajetí, utíkali ze zajetí. S Mojžíšem procházeli pouští mnoho let, až nakonec došli do země zaslíbené, kterou jim dal Bůh. Jejich jediným příbytkem byl stan. Hebrejský termín pro dům je „*bajit*“,²⁷ termín je rozšířený i na dům Hospodinův, dům svátosti, stánek setkávání, chrám Boží, ale i palác. Boží přítomnost je prakticky všude, a tak se Boží dům týká téměř každého místa. Izraelité všech věků měli uchovat zvláštní pergamenové svitky. Svitek byl uložen ve

²² EMINGER, Zdeněk Ambrož. *Domov: paměť, přítomnost a zaslíbení*. V Praze: Dauphin, 2010. ISBN 978-80-7272-225-9, s. 49-50.

²³ Tamtéž s. 25

²⁴ Tamtéž s. 25

²⁵ Tamtéž s. 25

²⁶ Tamtéž s. 25

²⁷ Tamtéž s. 60

zvláštní schránce pod názvem *mezuza*.²⁸ Schránka byla malá podlouhlého tvaru. Byl to jakýsi domeček, který mohl být úplně jednoduchý, nebo bohatě ozdoben ornamenty, slonovinou, stříbrem i zlatem. Účelem schránky bylo tento posvátný svitek ochraňovat. Svinutý pergamen obsahoval dvě pasáže z Tóry. Mezuza byla umístěna nad vchodem příbytku, stanu, přístřešků, nebo na zárubni dveří, obvykle ve výši ramen. „*Mezuza je nejvěrnějším svědkem obyvatel toho příbytku, lidských příchodů na tento svět i odchodů na věčnost, ale i útěků a návratů. Bývala svědkem návratu marnotratných synů i milosrdenství, moudrosti a nekonečné lásky jejich otců*“.²⁹

Mezuza vlastně potvrzovala Boží všudypřítomnost. Vnímání domu jako stavby souvisí s Boží vůlí: „*Nestaví-li dům Hospodin, nadarmo se namáhají stavitelé*“.³⁰

Umístění této schránky bylo velkou událostí, spojenou s obřadem a zasvěcením domu za účasti všech členů rodiny a přátel. Prováděla se pravidelná kontrola posvátné schránky, jestli písmo na svitku není vybledlé.

Schránka Boží lásky mezuza panuje nad člověkem všude a ochraňuje jej. V domech z kamenů a cihel se nachází láska, pokud jsou v něm láska a respekt k bližnímu přítomny. V domech z kamenů a cihel nesmí být nikdy prolitá krev kohokoliv z lidí. I kamenné domy jsou svědky zrození a umírání, radosti a bolesti, útěků i návratů. Těžko se vzpamatují z Kainových znamení. Dům by si měl udržet svoji moc a umění vychovávat a učit moudrosti, obezřetnosti, laskavosti a odpouštění.³¹

1.3 Dům v křesťanské tradici.

Dům v křesťanské symbolice není pouze provizorní, je také obrazem trvanlivosti a věčnosti. Podobenství o marnotratném synu nám ukazuje důležitý prvek křesťanského domu. Když syn veškeré jmění prohrál, ponížený, hladový a zesláblý si vzpomene na otce, na rodný dům, kde už netouží být právoplatným členem, ale alespoň služebníkem v domě svého otce, protože ani služebnictvo v domě otce nestrádá a je na tom lépe, než on v současné situaci. Když se otec doslechl o návratu syna, pospíchal mu v ústrety, s otevřenou náručí ho přijímá dřív, než syn projevil jakoukoliv lítost. Objal syna, přivítal ho a předešel jeho pokoření. Návrat do domu otce předčil synovy představy.

²⁸ PRŮKA, Miloslav. *Péče o oikos: dům v dějinách myšlení*. Brno: L. Marek, 2009. Pontes pragenses (L. Marek). ISBN 978-80-87127-19-3, s. 29.

²⁹ EMINGER, Zdeněk Ambrož. *Domov: paměť, přítomnost a zaslíbení*. V Praze: Dauphin, 2010. ISBN 978-80-7272-225-9, s. 49-50.

³⁰ Tamtéž s. 27

³¹ Tamtéž s. 63

Proto návrat do otcova domu vyvolává zvláštní dojetí. Otec byl přesvědčen, že jeho syn zemřel, že ho už nikdy neuvidí, že je konec. A najednou před ním stojí jeho syn – skutečný, živý a moudrý. Vyzrál v drsném světě a skrze utrpení poznal skutečnou a pravou hodnotu domova.

*Středověký rozdělený dům*³² je spjat s každodenním životem, kde je popsán pobyt ve všech možnostech. V průběhu celé historie byl dům nejposvátnějším místem, skrze něž se člověk ocitl ve středu světa a cítil se v něm bezpečně. Z domu každý den vycházíme a dům čeká na náš návrat. Dům není jenom nástrojem mezi nástroji. Určuje výsadní priority podmínek a počátku veškeré lidské činnosti.

Středověký dům představoval společnost trojího druhu, kde jsou všichni potřební a tvoří jednotu Božího domu. „*Trojčlennost je dům Boží, jež si představujeme jako jednotu*“.³³ Jedni se modlí, jiní bojují a ostatní pracují (*oratores, bellatore, laboratores*).³⁴ Tyto tři skupiny jsou v souladu, mají své povinnosti, které si plní, a tak uspokojují zbylé dvě skupiny společnosti. Všichni pak z tohoto konání mají radost a prospěch.

Středověké domy byly důležité, ale promítla se v nich směs prvků kultury židovsko-křesťanské, řecko-římské a rovněž barbarské.

*Domus laboratores*³⁵ představuje venkovský dům nebyl jenom obydlím člověka, ale i prostorem pro všechny jeho obyvatele, kteří tam patřili podle svého sociálního postavení nebo určitého uspořádání. Středověké obydlí bylo ohraničeno *plotem*.³⁶ Ohraničení bylo tvořeno výpletem z proutí nebo kamenným tarasem, a tvořilo hranici mezi známým prostorem uvnitř, a nejistým i nebezpečným prostorem venku. Spojnici mezi těmito dvěma světy tvořila *brána*.³⁷ Centrum hospodářství, kde všechno probíhalo, tvořil obytný dům o jedné, maximálně o dvou místnostech – světnici a síni. Později ve středověku k nim přibyla i třetí místnost – *komora*.³⁸ Ve světnici je už i okno a stává se z ní *jizba*.³⁹ Zde je zpřítomněn svět domova, nachází se tady nejposvátnější místo domu,

³² PRŮKA, Miloslav. *Péče o oikos: dům v dějinách myšlení*. Brno: L. Marek, 2009. Pontes pragenses (L. Marek). ISBN 978-80-87127-19-3, s. 41.

³³ SEIBT, Ferdinand. *Lesk a bída středověku*. Překlad Petr Dvořáček. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2000. 421 s., [32] s. obr. příl. ISBN 80-204-0783-9, s. 117.

³⁴ PRŮKA, Miloslav. *Péče o oikos: dům v dějinách myšlení*. Brno: L. Marek, 2009. Pontes pragenses (L. Marek). ISBN 978-80-87127-19-3, s. 45-47.

³⁵ Tamtéž s. 46

³⁶ Tamtéž s. 45-47

³⁷ Tamtéž s. 47

³⁸ Tamtéž s. 45-47

³⁹ Tamtéž s. 47

ohniště.⁴⁰ Oheň odpradávná znamenal život, poskytoval mimo jiné světlo a teplo, přičemž udržovat oheň a bezpečně chránit dům bylo od pravěku úkolem ženy. U ohně se shromažďoval celý dům. Oheň k sobě svolává všechno domácí osazenstvo. Vyprávěly se tam příběhy a pohádky, ožívaly vzpomínky, probíhaly zde rodinné porady a rozhodnutí. Podle Lévitase právě žena byla ručitelkou chodu domácnosti, udržovala domácí krb. U ohniště se konalo hodně předkřesťanských rituálů, které se nikdy nepodařilo úplně vymýtit.

Centrem domu byl stůl, kde měl výsadní místo hospodář, pán domu, *domus a dominus*,⁴¹ ve slovanských jazycích *gospoda, gospodus*. Stůl zároveň zve i ke smíření. Takový dům si dokázal postavit sedlák sám. V dávných dobách poskytoval lidem útočiště, teplo a pocit bezpečí. Zdmi byl dům jednak ukotvený k zemi, ale rovněž se zvedal k nebi jeho štít. K domu také náležela dílna a zahrada.

Domus – dům a *dominius* – pán: zde se vyjevuje souvislost mezi *domem a dominem*, z čehož pochází název *panství*, z něj pak vzešlo *dům–panství*⁴² – to znamená půda vlastněná rodem.

Dominus přejímá odpovědnost za celé dominium, které ovšem nepředstavovala pouze půda, nýbrž i lidé na ní pracující, oni *laboratores*.

Městský dům – jeho výsadou byl zvláštní prostor darovaný zakladatelem města, většinou králem. Město už vytvořilo výsady svobodných řemeslníků, obchodníků, umělců a vzdělanců. Byly zde vystavěny domy cechovní, domy vzdělání čili školy a dům obecní. Každé město mělo své náměstí, tržiště, rynek, ulice, ale rovněž hradby a vstupní bránu. Město v té době bylo naprosto soběstačné, což vedlo k plnému uspokojení potřeb obyvatel jednotlivých domů.

*Domus bellatorum*⁴³ je důkazem, že se dochovaly po celé věky až do dnešní doby domy, hrady, věže, tvrze, zříceniny, mohutné hradby, které ve středověku představovaly útočiště nejen samotných rodin, ale i okolních obyvatel v době války či během útoků nájezdných nepřátel. Z tohoto důvodu se tyto stavby stavěly na místech obtížně přístupných, například na kopcích, aby byly v případě útoku nedobytné. Úlohou vládců

⁴⁰ Tamtéž s. 47

⁴¹ Tamtéž s. 64

⁴² Tamtéž s. 63

⁴³ Tamtéž s. 61

byla ochrana ostatních, z toho vyplýval úkol pro vládce jako ochránce – bojovníka, který soustředil k ochraně obydlí rytíře a válečníky - „ty, kteří bojují – bellatore“.⁴⁴

V aristokratickém prostředí platilo pravidlo, že dům je zdrojem identity nejen celého rodu, ale i každého jednotlivce. Od názvu domu, sídla, hradu je odvozeno i jméno celého rodu.⁴⁵ „*Můj dům, můj hrad*“⁴⁶ – tímto úslovím je dodnes deklarována zásada domovního práva jako jeho nedotknutelnost domova.

Vnější symbolickým vyjádřením právního, společenského i vojenského statutu byl rodový znak – erb.⁴⁷

Dům ve středověkém aristokratickém prostředí představoval sídlo celého rodu, k němuž náleželi žijící členové rodu a rovněž zemřelí předci. Tento dům byl symbolem soudržnosti rodu a solidarity všech jeho příslušníků. V případě napadení přicházeli ohroženému rodu okolní sousedé vždy společně na pomoc. Výsledkem rodové soudržnosti byla pomoc postarat se o příbuzenstvo.

*Domus oratorum*⁴⁸ takzvaný Dům Boží, dům Páně, dům modlitby, to všechno jsou jména pro křesťanský kostel. První křesťané nepocítovali potřebu mít fyzický kostel nebo kamenný chrám, protože věděli, že Bůh je všudypřítomný. Tam, kde se shromáždí lidé věřící v Krista, je skutečný a pravý duchovní dům Boží. Křesťanský kostel se stává pro duchovní a fyzickou formu jednotou ducha a těla. Kostel pro středověkého člověka byl nesmírně důležitý a každý jednatlivec byl ochoten věnovat svůj čas, práci i maximální částku peněz na jeho náročnou stavbu. Z pohledu tehdejšího člověka věnovat prostředky na stavby kostelů, katedrál a bazilik byla ta nejlepší investice, která se dotýkala věčnosti a spásy jeho nesmrtelné duše. Kostel pro něho představoval skutečně živý prostor, kde se setkával s Bohem od narození až do smrti. Chrám se stával pro člověka symbolem celého světa.⁴⁹ Boží řád se projevoval skrze čísla a matematické symboly, které procházely každým posvěceným místem a propojovaly se s nebem i

⁴⁴ Tamtéž s. 61

⁴⁵ Srov. V českém prostředí například z Rožmberka, z Hradce, Srv. Macek, J., *Česká středověká šlechta*. Praha, Argo 1977.

⁴⁶ Tamtéž s. 63, Srov. SEIBT, Ferdinand. *Lesk a bída středověku*. Překlad Petr Dvořáček. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2000. 421 s., [32] s. obr. příl. ISBN 80-204-0783-9, s. 193.

⁴⁷ Tamtéž s. 63

Srov. HLAVÁČEK, Ivan, KAŠPAR, Jaroslav a NOVÝ, Rostislav. *Vademecum pomocných věd historických*. Vyd. 3., v H & H 2. Jinočany: H & H, 1997. 448 s. ISBN 80-86022-09-9, s. 293.

⁴⁸ PRŮKA, Miloslav. *Péče o oikos: dům v dějinách myšlení*. Brno: L. Marek, 2009. Pontes pragenses (L. Marek). ISBN 978-80-87127-19-3, s. 64.

⁴⁹ Tamtéž s. 65 srov. GUARDINI, Romano. *Konec novověku: pokus o orientaci*. Překlad Otakar Veselý. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 1992. 95 s. Váhy; sv. 2. ISBN 80-7021-055-9, s. 21.

podsvětím. Vznikaly nové a nové stavitelské slohy, sochy, fresky a obrazy, které představovaly náměty převzaté z antiky, kosmu a Bible.

Většinou se jednalo o majestátní stavbu, která byla hlavní dominantou širokého okolí. Podoba křesťanského kostela má svůj původ v římské bazilice, byla obohacena příčnou lodí, takže půdorys měl tvar kříže. Oltář nacházející se v křížení os tak tvoří střed nejen fyzicky, ale i metafyzicky. Oltářní strany kostela směřovaly k východu slunce, symbolizovaly Krista, západ protipól – nápor zlých sil, jemuž se církev, potažmo kostel brání obrannými věžemi, které jsou obvykle zasvěcené některému z archandělů, veliteli vojska nebes.

Věž se znakem kříže se tyčila do nebes. Zvony ohlašovaly hodiny, ale i důležité události, úmrtí, požár nebo válku. Bylo je slyšet do dalekého okolí. Aktem posvěcení dostává kostel jméno, zasvěcen býval obvykle některému ze světců.

1.4 Bezdomoví

Co je nemít domov? Nemít domov znamená postrádat místo, kde je otec a matka, kde je člověk obklopen láskou a péčí. Mít domov znamená mít soukromí, mít kde se kam a ke komu vrátit, vědět, že někam patří a má své jistoty. Jsou lidé, kteří se mohou ze dne na den ocitnout na ulici. Ztráta domova člověka hluboce zasáhne, trápí i jeho rodinu a blízké, hlavně děti.⁵⁰ Potenciálními bezdomovci jsou i mladí lidé, kteří prošli ústavní výchovou a nemají možnost návratu do rodiny, nikdo na ně nečeká a kteří nemají po opuštění ústavu kam jít. *Bezdomovec je člověk, kterého z různých důvodů postihlo společenské vyloučení a ztráta bydlení, nebo je touto ztrátou ohrožen. Žije na veřejných místech, nebo v nejistých bytových podmínkách.*⁵¹ Bezdomovectví je společenský jev, kdy člověk ztrácí životní jistotu, rodinu, a to ho vede ke společenskému vyloučení.

⁵⁰ STRONGE, James H.; HUDSON, Karen S. Educating Homeless Children and Youth with Dignity and Care. *Journal for a Just and Caring Education*, [online]. [online]. © Posl. úpravy 5. ledna 1999. [cit. 2022-1-10]. 16:50.

Dostupné na WWW:

<<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0190740901001761?via%3Dihub>>.

STRONGE, James H.; HUDSON, Karen S. v článku časopisu *Journal for a Just and Caring Education* uvádí, že v posledních letech dochází k dramatickému nárůstu počtu bezdomoveckých rodin s dětmi školního věku a samostatné mládeže bez domova. Tento článek, úvod do problematiky vzdělávání studentů bez domova, nabízí strategie pro budování povědomí, zvýšení a podporu zapojení rodičů, poskytování včasné intervence a koordinaci služeb pro populaci studentů v nouzi.

⁵¹ PRŮDKOVÁ, Táňa a NOVOTNÝ, Přemysl. *Bezdomovectví*. 1. vyd. Praha: Triton, 2008. 93 s. ISBN 978-80-7387-100-0, s. 10.

V případě války, dlouhodobé celosvětové epidemie, nebo krize, krachují malé i velké podniky a lidé přicházejí o práci. Sociální dávky ani nestačí pokrýt náklady na běžný život. Lidem se nedostávají prostředky pokrýt základní potřeby, jako je jídlo, nájem bytů, splátky půjček či hypoték. Současně zanikají levné podnikové ubytovny. Ceny bytů se neadekvátně zvyšují. Všechny tyto atributy předpokládají vznik bezdomovectví. Zdá se, že populace obecně bezdomovci pohrdá, postoj společnosti k nim je spíše negativní. Většina podléhá dojmu, že tito lidé nechtějí pracovat,⁵² nemají žádnou kvalifikaci a jsou nevzdělaní. Opak je pravdou. Lidé bez domova dosahují různého stupně vzdělání a mají různé kvalifikace. Mezi bezdomovci jsou lidé se základním, středoškolským i vysokoškolským vzděláním. Problém je, že nemají trvalé bydliště, které je jednou z podmínek k registraci uchazeče o zaměstnání. V současné době se bezdomovci stávají i oběťmi sociálního i fyzického násilí.⁵³ Lidé na ulici jsou v neustálém ohrožení ze strany jednotlivců, ale i skupin. „*Téměř všechny případy končí lékařským ošetřením, protože bezdomovci nechtějí podat trestní oznámení. Důvody mohou být různé, nejčastěji je to obava z dalšího možného konfliktu*“.⁵⁴ Většina útočníků se rekrutuje z mladých lidí, násilí se dokonce v některých případech dopouštějí i uniformovaní policisté.⁵⁵ *Sociální politika České republiky má zajišťovat určitou míru jistoty, ochrany a bezpečí, má všem jedincům umožnit žít lidský důstojný život a rozvíjet se.*⁵⁶

Člověk je v tomto světě považován za vrchol stvoření a měla by mu být prokazována úcta a důstojnost.⁵⁷ Ve Starém zákoně je chudoba chápána jako zlo. Chudých se často zastávali proroci, kteří hlásali proti lichvě a korupci⁵⁸. Ježíš chudé blahoslaví a stává se jejich Vykupitelem.⁵⁹ Dobrovolná chudoba je církví doporučena, ale nedůstojná bída je

⁵² Tamtéž s. 26

⁵³ HRADECKÝ, I, *Profily bezdomovství v České republice: Konflikt, bezdomovci a veřejný prostor Profily bezdomovství v České republice* /line/ Praha, 2006, © Ilja Hradecký 2006, s. 18-20, [cit. 2021-11-20], 21:17.

Dostupné na: WWW:

<https://www.nadeje.cz/img-content/files/docs/odborne/2006kbvp_tz_cz.pdf>.

⁵⁴ Tamtéž s. 20

⁵⁵ Tamtéž s. 39

⁵⁶ Tamtéž s. 37

⁵⁷ Tamtéž s. 27

⁵⁸ Tamtéž s. 27

⁵⁹ ŠTICA, Petr; UK, KTF. *Podobenství o milosrdném Samařanovi* (Lk 10, 25-37) jako inspirativní text pro étos sociální a charitativní práce–Biblické podněty pro praxi pomáhání. *teologická revue theological revue*, 54. Lukáš 10:25–37, s. 1-3, [cit. 2021-10-10], 17:42.

Dostupné na WWW:

z pohledu Starého zákona nepřijatelná.⁶⁰ Projevy lásky k bližnímu a milosrdenství, vneslo křesťanství i do dnešního života. Přístup k potřebným, uspokojovat jejich základní potřeby, štědrost a lásku k bližnímu hlásal i Ježíš Kristus v příběhu o milosrdném Samaritánovi. (Lk 10,25-37). Tomáš Halík ve své práci poukazuje, že Ježíš se identifikoval se všemi malými a trpícími⁶¹. (Mt 7, 21)

1.5 Shrnutí kapitoly

Účelem první kapitoly bylo blíže vymezit pojem „fenomén domova“, následně jsem se pokusila objasnit oikos v antickém Řecku. Dům „oikos“ byl prostorem, který sloužil společnosti domu, dodržoval řád a rovnováhu. Člen takové rodiny v sobě pocíťoval posvátnou úctu, že je součástí tohoto domu. V další části kapitoly přibližuji dům v židovské tradici, kde jsem poukázala na schránku *mezuzu*, kde je umístěný náboženský motiv, poukazuji na Starý zákon a na cestu do země zaslíbené, kterou Izraelitům dal Bůh. V následující části kapitoly popisuji středověký rozdělený dům, *domus laboratorum*, *domus bellatorum* a *domus oratorum*. Poslední část kapitoly jsem se snažila popsat problém současné doby bezdomovectví, kde poukazuji na sociální *politiku* České republiky, která má zajišťovat určitou míru jistoty, ochrany a bezpečí, má všem jedincům umožnit žít důstojný lidský život.

<https://is.jabok.cz/el/jabok/zima2021/T322/um/Prikazani_lasky_jako_zakladni_ton_krestanske_etiky.pdf>.

⁶⁰ Tamtéž s. 15-16

⁶¹ HALÍK, Tomáš. *Dotkni se ran: spiritualita nelhostejnosti*. Ilustroval Mikuláš MEDEK. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-979-9, s. 19.

2. Patočkovy pojetí domova a výchovy

Významné zdroje fenoménu domova nacházíme v díle filosofa Jana Patočky „*Přirozený svět jako filosofický problém*“: Jan Patočka se v tomto spisu zaměřuje na existenci člověka a jeho bytí ve světě. V otázce přirozeného světa se nezabývá domovem primárně. Fenomén domova je úzce spjat s pohybem, který Jan Patočka chápe v souvislosti se třemi životními pohyby člověka.

Kdo byl Jan Patočka? Myslitel Jan Patočka patří mezi nejpodnětnější české filosofy 20. století. Narodil se 1. června 1907 v Turnově. Zabýval se fenomenologií, filosofií dějin, filosofickým dílem J. A. Komenského, T. G. Masaryka a E. Husserla, českou literaturou, uměním a kulturou. V roce 1933 studoval ve Freiburgu u Husserla a u Martina Heideggera fenomenologii. Tady navázal celoživotní přátelství s Husserlovým asistentem Eugenem Finkem. V roce 1937 se habilitoval na filosofické fakultě Univerzity Karlovy spisem „*Přirozený svět jako filosofický problém*“. Ve své práci se snaží odhalit původní přirozenou zkušenost člověka se světem.⁶²

Patočkovy dílo a jeho osobnost výrazně ovlivnily soudobé české myšlení, zejména v kruzích nezávislé inteligence a disentu 60. až 80. let. Z jeho díla: *Přirozený svět jako filosofický problém*, *Negativní platonismus*, *Kacířské eseje o filosofii dějin*, *Evropa a doba proevropská*. Byl signatářem a mluvčím Charty 77. Zemřel 13. března 1977 v Praze.

Jan Patočka se ve svém díle *Přirozený svět jako filosofický problém*⁶³ zaměřuje na člověka a jeho bytí ve světě. Zabývá se otázkou přirozeného světa, která je spojena s domovem. Fenomén domova je zpřítomněn podle Jana Patočky v jeho pojetí *tří životních pohybů*.⁶⁴ V těchto pohybech se uskutečňuje jedinečná důležitost domova. Očekávané, láskyplné přijetí, akceptace, péče a bezpečné zakořenění je nejpodstatnějším ukazatelem pro každého jedince. Absence kteréhokoliv z těchto ukazatelů se často zobrazuje negativně na duševním zranění jedince.⁶⁵

⁶² CHVATÍK, Ivan. *Dějiny pražského Archivu Jana Patočky a co jim předcházelo*. Filosofický časopis (Philosophical Journal), 2007, 3.55: 365-387. [cit. 2021-08-10], 17:30.

Dostupné na WWW:

<http://www.ajp.cuni.cz/index.php/Home>.

⁶³ PATOČKA, Jan, KOUBA, Pavel a Ivan CHVATÍK, ed. *Přirozený svět jako filosofický problém*. 3. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1992. Orientace (Československý spisovatel). ISBN 80-202-0365-6.

⁶⁴ Tamtéž

⁶⁵ PAVLOVSKÝ, Pavel. *Duševní nemoc a privace domova*. PAIDEIA: PHILOSOPHICAL E-JOURNAL OF CHARLES UNIVERSITY, 2015, 12.1, s. 5-6. [cit. 2021-08-10], 21:30.

Dostupné na WWW:

2.1 Fenomén domova z pohledu Jana Patočky

Ve svých pracích se Jan Patočka zabýval především fenomenologií a filosofií dějin.

Mým cílem v této kapitole bude přiblížit domov tak, jak jej český filosof Jan Patočka vnímal. V duchu jeho hlavních myšlenek se pokusím nastínit domov, filosofii učení a vzdělání. Filosof Jan Patočka začal rozvíjet nový filosofický směr fenomenologii. Svoji pozornost jsem v této kapitole vzhledem k předmětu mé práce směřovala na Patočkův *přirozený svět* a *časovou existenci člověka*, jež jsou obsaženy ve třech základních životních pohybech. Protože domov je také místem výchovy, snažila jsem se zachytit výchovu ve smyslu filosofie Jana Patočky, který vycházel z řecké mytologie a antických filosofů Sokrata, Platóna a Aristotela.

2.2 Pojetí domova a výchovy dle Patočky

V této kapitole se pokusím vysvětlit, co je domov z pohledu Jana Patočky, jak jej vnímal ve svém díle *Přirozený svět jako filosofický problém*. Patočka zde uvádí, že člověk vnímá svět ze dvou pohledů. Jeden svět je *svět vědy* a druhý je takzvaný *naivní svět* naší každodennosti, tedy přirozený svět. Tyto dva světy jsou odlišné a je mezi nimi napětí. Patočka zaměřuje svůj pohled oběma směry a všímá si vztahu člověka ke světu z perspektivy, kdy je člověk součástí živé přírody. Jako živá, tělesná bytost se zaměřuje na „subjektivní“⁶⁶ aktivity člověka, které reflektují vztah k ostatnímu světu, jehož nejčastější formy jsou intencionalita, časové prožívání, intersubjektivní zkušenosti, v nichž Patočka odhaluje problémy jazyka a mluvy.

Prvním znakem výskytu člověka a prvním orgánem tělesného kontaktu se světem je dle Patočky „*tělesnost*“. Primární pro lidskou existenci je u Jana Patočky uskutečnění možnosti mít domov, totiž přebývat, pobývat v bezpečí, v domově. Mít domov znamená: mít možnost zakořenění, zakotvení. Následně se jedinec poohlíží po okolí, seznamuje se s ním a primárně v něm cítí bezpečí a pocit důvěry. Tento horizont důvěrnosti, nenápadnosti a nepřekvapivosti nazývá Patočka „*domovem*“.⁶⁷ Prostředí, ve kterém se cítíme bezpečně a se kterým jsme důvěrně obeznámeni, je náš domov.

<<https://ojs.cuni.cz/paideia/article/view/1453>>.

⁶⁶ PATOČKA, Jan, KOUBA, Pavel a Ivan CHVATÍK, ed. *Přirozený svět jako filosofický problém*. 3. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1992. Orientace (Československý spisovatel) ISBN 80-202-0365-6, s. 88-89.

⁶⁷ BLECHA, Ivan. *Jan Patočka*. Olomouc: Votobia, 1997. Velká řada (Votobia). ISBN 80-7198-287-3, s. 64.

Domov je podle Patočky středem přirozeného světa, tedy místo, kde jsme nejvíce sami sebou. Ve svých dílech se Patočka přiklání k obratu „*domov je hlubina bezpečnosti*“, který převzal od Komenského.⁶⁸ „Je to ta část univerza, která je nejvíce lidsky proniknutá, věci jsou zde téměř orgány našeho života, s kterými víme, jak a kdy zacházet.“ To, co *patří k podstatě našeho světa, je jeho centrálním jádrem a částí, s níž se cítíme bezpečni, kde není takřka třeba ničeho objevovat, kde každé očekávání již bylo, nebo může být typickým způsobem vyplněno, tuto část nazýváme domovem*“.⁶⁹ Domov je tam, kde jsem právě já sám sebou. Pokud jsem z domova vzdálen, cítím touhu po domově a místě, kam *patřím* více než kdekoliv jinde.⁷⁰ Domov je místo, které nosím ve svém srdci v průběhu celého života, i když můj skutečný reálný domov je daleko, nebo už ani neexistuje. Fenomén domova se vztahuje k půdě, prostředí, místu i vlasti.

Domov pro nás není pouze individuální, ale také sociální základna, která je v různé míře spjata z různorodých do sebe zapadajících zájmů společenských skupin, s kterými jednotlivec přichází do styku. V úzké souvislosti je rodný domov spojený se svými každodenními funkcemi, řádem, z kterých následně plynou pro domov širší souvislosti spojené s tradicemi, kulturou a funkcemi v nejbližším i vzdálenějším společenství.

V širší souvislosti domov nemusí být jen místo, kde bydlíme. Může to být například vlast našich předků, místo, kde jsme prožili důležitou etapu svého života nebo prostředí, kde se cítíme komfortně. Kot'a uvádí, že na hranicích našeho domova se mísí známé s neznámým, vzdálené s blízkým a ustupuje to do neurčita. Hranice vzdálenějšího domova se setkávají a zanikají v dálavě. Mezi domovem a cizotou existuje napětí. Setkání s cizím a cizinci, které popisuje Patočka, je v dnešní době součástí našeho každodenního života.

Druhým znakem – momentem přirozeného vztahu ke světu je vedle domova a dálavy *čas*.⁷¹ V čase se fázejí naše životní funkce; čas k jídlu, čas ke spaní. Od času se

⁶⁸ KRUŽÍK, Josef, ed. a NOVOTNÝ, Karel, ed. *Emmanuel Lévinas – filosofie a výchova: ke stému výročí narození Emmanuela Lévinase*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, ©2006. 288 s. Agora; 2. ISBN 80-239-8833-6, s. 89.

⁶⁹ PATOČKA, Jan, KOUBA, Pavel a IVAN CHVATÍK, ed. *Přirozený svět jako filosofický problém*. 3. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1992. Orientace (Československý spisovatel). ISBN 80-202-0365-6, s. 85.

⁷⁰ Tamtéž s. 85

⁷¹ Tamtéž s. 65

odvíjí náš fyziologický stav, jako je dětství a dospělost. V čase se odehrávají historické, kulturní a společenské děje a tradice.

K domovu patří pravidelný chod života, váže se na něj čas odpočinku a práci, k občerstvení a spánku, k zábavě a zaměstnání, k jídlu a milování. Blízkost není jen prostorová, nýbrž i časová. Třemi dimenzemi času Patočka chápe minulost, přítomnost a budoucnost.⁷²

Domov je místem, kde se setkává mládí a stáří, dětství a dospělost. Podle Pelcové se zde setkává několik generací. Je to místo střetu se společenstvím přátel a příbuzných. Toto společenství je pro jedince nesmírně důležité. V případě problému, ztráty rodičů, nebo jakékoli tísně se jedinec může na tuto komunitu s důvěrou obrátit. V dnešní složité době, hlavně po rozvodu rodičů, může být dítě svěřeno do střídavé péče. V takovém případě může mít dilema, u kterého z rodičů je ten pravý domov. Zpřetrhané vztahy, narušená sounáležitost s blízkými a narušená hodnota domova mohou být v tomto případě pro dítě vážným problémem.

V domově se setkává rovněž muž a žena. Muž přináší a žena uchovává. Tady je přítomna expandující budoucnost i opečovávaná minulost s tradicemi. Vzniká jakási komplementarita, která se sdružuje v přítomnosti a vytváří současnost. V ní se vytváří další dimenze, která v sobě soustřeďuje blízkost, důvěru a jednotu domova.⁷³ Domov je místo na světě, do kterého jsme byli bez našeho přičinění vrženi a přijati, a kde podle prvního Patočkova pohybu akceptace zapouštíme kořeny. K rodnému domu se často fyzicky připoutáváme a v jistém smyslu s ním tvoříme jediný organismus; podle Bachelarda (1990) se domov stává naším prodlouženým tělem, jako by byl naší součástí.⁷⁴ Aby domov byl útulný, je potřeba o něj pečovat. Budovat by jej měli a na práci se společně podílet jak muž, tak žena. „*Domov je místem intimacy a útočištěm, z něhož se jedinci otvírá svět*“.⁷⁵ Člověk je bytost pohybující se v dálkách, proto

⁷² KRUŽÍK, Josef, ed. a NOVOTNÝ, Karel, ed. *Emmanuel Lévinas – filosofie a výchova: ke stému výročí narození Emmanuela Lévinase*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, ©2006. 288 s. Agora; 2. ISBN 80-239-8833-6, s. 89.

⁷³ BACHELARD, Gaston. *Poetika priestoru*. Přeložil Michal BARTKO. Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1990. Rozpravy (Slovenský spisovateľ). ISBN 80-220-0005-1, s. 53.

⁷⁴ Tamtéž s. 91

⁷⁵ PATOČKA, Jan, KOUBA, Pavel a Ivan CHVATÍK, ed. *Přirozený svět jako filosofický problém*. 3. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1992. Orientace (Československý spisovatel). ISBN 80-202, s. 85.

Tamtéž s. 89 in G. BACHELARD, *Poetika priestoru*, Bratislava: Slovenský spisovateľ, 1990 s. 53

potřebuje domov, aby se měl kam vracet. Důležitý pro člověka je pocit mít se kam vrátit s tím, že tam na něj čeká někdo blízký.

Domov je místo, kde jsme *byli přijati*⁷⁶ do společenství a připojení k nějakému lidskému celku. Základem tohoto připojení je *patřit* k domovu, k prostoru, k těm, kteří toto místo sdílejí s námi. Toto *patření někam*, k domovu, je pro jedince v *počátku* života nesmírně důležité. A dům je místo, v němž zapouštíme kořeny a kde jsme šťastni. První Patočkův pohyb zakotvení nebo akceptace předkládá náš život doma. Domov je zde prvním ukazatelem a zdrojem smyslu naprosto všeho.

Teprve poději, ve druhém životním pohybu, se dospělý člověk vymezuje ve svém životním osmyslnění vůči Zemi. Překonává odpor k práci a za to dostává od Země prostředky na přežití a prodloužení svého života.

Až třetí ukazatel z nás učiní svobodnou bytost. Tento třetí ukazatel se podle Patočky objeví v případě otřesu a ztráty druhého ukazatele.⁷⁷ Třetím ukazatelem je pohyb *pravdivosti*, pohyb *svobody*. Tento životní pohyb vystihuje čin, který setrvává na hranici světa, kde nevládne čas.⁷⁸ Dům je centrum, v němž se cítíme bezpečně, jsme s ním důvěrně obeznámeni. Na hranicích domova je pásmo směsi, známého a neznámého. Hranice vzdálenějšího domova se střetávají z neznámým a zanikají v cizím a v dálavě. Domov je prostor intimity, útěchy a je odrazovým můstkem do jiných domovů a světů. Domov je horizontem a úhlem pohledu, kde se člověku svět určitým způsobem otevírá.

2.3 Bytí a domov

O našem samotném životě můžeme říci, že se odehrává v různých časových úrovních, z nichž lze jako nejdůležitější označit bytí původního samotného času.⁷⁹ Čas je nezbytným jmenovatelem, proto jsou časové stupně a časové horizonty vnitřně spojeny a na druhé straně vyčleněny z celku, který pro nás znamená setkání se se jsoucnem. V tomto případě Patočka rozeznává dvě verze jsoucen. V prvním případě nelze jsoucno pochopit bez vztahu k bytí. V druhém případě, bytí a věci nemohou být

⁷⁶ HOGENOVÁ, Anna. *Jak pečujeme o svou duši?* Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2008. ISBN 978-807290-349-8, s. 189.

⁷⁷ Tamtéž s. 189

⁷⁸ REZEK, Petr. *Jan Patočka a věc fenomenologie*. 2. vyd. Praha: Jan Placák – Ztichlá klika, 2010. 177 s. Petr Rezek – Spisy; sv. 6. ISBN 978-80-903898-6-1, s. 92.

⁷⁹ PATOČKA, Jan, KOUBA, Pavel a Ivan CHVATÍK, ed. *Přirozený svět jako filosofický problém*. 3. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1992. Orientace (Československý spisovatel). ISBN 80-202, s. 170-171.

zkoumány bez vztahu k otevřenosti pro to, čemu lze porozumět, a to je smysl, bez kterého si nemůžeme představit naši zkušenost.⁸⁰ Bytí a jsoucno bez tohoto vztahu sleduje metafyzika. *Problém přirozeného světa, pojatý ve své hloubce jako restituce původního rázu bytí světa a jeho komponent, se takto dostává do souvislosti s revizí metafyziky.*⁸¹

Patočka za „pravé“ bytí považuje jen to, co vyvozuje nároky pozorující subjektivity. Bytí má povahu něčeho stálého, neměnného, jasného, zřetelného a musí být umístěno v těle. Důsledkem toho je, že struktura skutečnosti odpovídá struktuře myšlení, je tady možnost dosáhnouti jednotného výkladu světa, a dokonce i toho, že takto vysvětlený svět budeme moci snadno ovládat.⁸²

Podle Patočky svět není pouze soubor jednotlivých věcí, ale je formou naší existence mezi věcmi, proto náleží k podstatě našeho lidství. Závisí na vztahu člověka a světa. „Člověk je bytost, která je nejen konečná, je částí světa, ale též bytost, která má svět, ví o světě“.⁸³ Člověk má schopnost pochopit a porozumět i jiným živým bytostem, a přitom si plně uvědomuje toto pochopení. Protože lidský život není žití pro sebe a o sobě, nýbrž žití s jinými a s ohledem na ně.⁸⁴

Bytí ve světě je perspektiva, ve které věci mohou být tím, čím jsou a které se vztahují na perspektivu bez nich a před nimi. Struktura světa má společná centra dálky i hloubky. Domov podle Pelcové určitým způsobem otevírá jedinci pohled na svět, učí jedince rozumět mu a chovat se v něm. Patočkův člověk je radikálně umístěná bytost v kontextu v čase jako prožívané skutečnosti. Být lidsky situován neznamena být umístěn v přírodě, ale odkazuje k lidské svobodě, zaujímající místo mezi Nebem a Zemí.

⁸⁰ Tamtéž s. 171

⁸¹ Tamtéž s. 171

⁸² BLECHA, Ivan. *Filosofie*. 4. opr. a rozš. vyd. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 2002. ISBN 80-7182-147-0, s. 240–241.

⁸³ PATOČKA, Jan, KOUBA, Pavel a Ivan CHVATÍK, ed. *Přirozený svět jako filosofický problém*. 3. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1992. Orientace (Československý spisovatel). ISBN 80-202-0365-6, s. 83-84.

⁸⁴ Tamtéž s. 84

2.4 Dálava a cizota

Patočka ve svých úvahách o domově také zdůrazňuje *roz-díl* mezi domovem a cizotou, mezi nenápadností domova a každodenností, která nikdy nemá rys banality, ale je opakem cizoty a exotiky.⁸⁵ Tím, že naše záměry jsou právě naše, jejich posledním cílem je naše vlastní „uspokojení“.⁸⁶ Téměř vždy se obracejí zpět k vlastnímu východisku, což podmiňuje onen základní rys světa, kde ho Patočka dál dělí na domov, cizinu a cizotu. Člověk, i když komunikuje se světem a má velkou fantazii, myšlenkami se pohybuje v různých nekonečných dálavách a světech, je přece omezen svou konečností. Narozdíl od všeho tvorstva si uvědomuje a plně chápe svou vlastní konečnost, kterou nedokáže překonat.⁸⁷

Přírodní čas má živočišnou strukturu, oproti struktuře člověka má slabší časovou artikulaci. K bytí člověka ve světě je nutno připomenout i *dimenzi subjektivní*,⁸⁸ protože ta souvisí s celkovým životním pocitem za daného stavu věcí. *Nálada je sice vždy vlastní, vnitřní „stav“, ale zbarvuje zároveň naše věčné okolí, které jako by na ní participovalo.*⁸⁹ Nálady a „stavy“ jsou čímsi dynamickým a jejich podstatou je, že jsou z něčeho a k něčemu. A jsou to nálady, z nichž se rodí nejpodstatnější lidské činnosti. Čas, který se rozděluje, se však současně setkává, proto nás prožitek domova provází po celý život a neseme si jej v podvědomí. Domov není jen tam, kde jsme fyzicky přítomni my. Často se stává, že domov přestane být domovem, když nám z něj někdo blízký odejde.⁹⁰ Domov je pro člověka něco věčného a stálého. Bez domova je člověk rozptýlenou bytostí.⁹¹

⁸⁵ PELCOVÁ, Naděžda a SEMRÁDOVÁ, Ilona. *Fenomén výchovy a etika učitelského povolání*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2014. 220 s. ISBN 978-80-246-2636-9, s. 38.

⁸⁶ PATOČKA, Jan, KOUBA, Pavel a Ivan CHVATÍK, ed. *Přirozený svět jako filosofický problém*. 3. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1992. Orientace (Československý spisovatel). ISBN 80-202-0365-6, s. 116.

⁸⁷ Tamtéž s. 83-85

⁸⁸ Tamtéž s. 89

⁸⁹ Tamtéž s. 89

⁹⁰ KRUŽÍK, Josef, ed. a NOVOTNÝ, Karel, ed. *Emmanuel Lévinas – filosofie a výchova: ke stému výročí narození Emmanuela Lévinase*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, ©2006. 288 s. Agora; 2. ISBN 80-239-8833-6, s. 90.

⁹¹ Tamtéž s. 90

2.4.1 Dimenze časová

Čas tvoří velice diferencovanou dimenzi v našem podvědomí. Čas je pro nás jednotná oblast toho, co bylo, je právě nyní a co teprve přijde a každá tato časová dimenze má určitou sílu artikulace. Minulost, přítomnost i budoucnost obklopují veškerenstvo funkcí našeho života i našich prací a dávají mu určitý rytmus. Časové frázování se týká každé etapy životní situace, v práci, životě, v přírodním i periodickém čase s matematickou pravidelností.

K domovu patří pravidelný chod života provázaný odpočinkem, prací, občerstvením, spánkem, zábavou, zaměstnáním a láskou. Blízkost není jen prostorová, nýbrž také časová. Je něčím jako další dimenzí času. Třemi prvními dimenzemi jsou minulost, přítomnost a budoucnost.⁹² „*Vnitřní časovost je v původním smyslu jednotná funkce očekávání, pozorování a zadržování jsoucna*“⁹³ a v té je neustále přítomen celek konstitučního procesu. *První objektivní čas* je kvalitativně různorodá činnost, do které je pod vlivem našich možností vnášen stále rostoucí *artikulační řád*. Na základě prvního objektivního času vzniká *druhý objektivní čas*, který je artikulovaný podle našich potřeb.⁹⁴ Dimenze světa tvoří napětí mezi domovem a cizotou.

2.5 Rovina přirozeného světa

Patočka byl Husserlovým žákem, ve svých studiích se zabýval výkladem „*přirozeného světa*“.⁹⁵ Moderní člověk podle Patočky žije ve dvojím světě, ve svém „*přirozeně daném okolí a ve světě, který pro něj vytváří moderní příroda, založená na matematické zákonitosti přírodní*“.⁹⁶

Tento nejednotný náhled na dvojaký svět je dle Patočky pro člověka krizí, která jej provází celým životem. Člověk ztratil jednotný náhled na obraz světa. Tím se člověk ocitl ve dvojím světě, v jednom, v němž si myslí, že *je* a v druhém, v němž *skutečně žije*. Ve snaze člověka ovládnout přírodu, a tím se stát jejím pánem, přijímá umělý svět. Neživé vstoupilo na místo živého, svět umělý vytlačil svět přirozený a člověk přestal stát v centru chápání života. Následkem toho, že moderní člověk, který přijal myšlenky

⁹² Tamtéž s. 89

⁹³ PATOČKA, Jan, KOUBA, Pavel a Ivan CHVATÍK, ed. *Přirozený svět jako filosofický problém*. 3. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1992. Orientace (Československý spisovatel). ISBN 80-202-0365-6, s. 8-17.

⁹⁴ Tamtéž s. 96-98

⁹⁵ DUBSKÝ, Ivan. *Filosof Jan Patočka*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1991.

Oikúmené (ISE). ISBN 80-85241-06-4, s. 11.

⁹⁶ Tamtéž s. 11

moderní přírodovědy, již nežije v přirozeném prostředí světa, je to, že naše přírodní věda není rozvíjením světa *sensus communis*,⁹⁷ toho světa naivního a přirozeného, nýbrž je jeho radikální rekonstrukcí.⁹⁸

Patočka se nesnažil o obnovení předvědeckého přirozeného světa, jeho cílem bylo sjednocení obou světů. Nechce popřít ani jeden z nich, ale propracovat se k tomu, aby se navodila jejich jednota.⁹⁹ Byl přesvědčen, že najde klíč k tomuto sjednocení obou světů prostřednictvím filosofie. Patočka procházel myšlenkovým zráním filosofa, sebekritikou i etapami vlastního vývoje, a nakonec opustil transcendentální idealismus Husserla. V předválečných letech dochází k definitivnímu rozpadu metafyziky a Patočka se snaží hledat nové cesty, aby se uchovaly základní hodnoty původní filosofické intence.¹⁰⁰

2.6 Existence jako pohyb

Lidskou existenci chápe Jan Patočka v podstatě jako tělesný pohyb, který souvisí s veškerou lidskou činností a tvorbou, rovněž s tělesným cítěním a ovlivňuje také chování jedince. V koloběhu lidské existence každý jedinec reálně existuje vždy kvůli sobě, kvůli způsobu svého bytí, ve kterém se neustále zobrazuje cirkulace života tak, aby se život vracel do sebe a k sobě. Existence je vlastně určitou modifikací života, který z instinktivní jednoznačnosti přechází do praktické mnohoznačnosti. Zde se prokazuje jeho jsoucno a způsob, jak je a jakým způsobem provádí svoji existenci. Na základě své tělesnosti je existence vlastně pohyb, který se vztahuje k *mocem*,¹⁰¹ a tím tvoří přirozenost přírody, především k Zemi, jako *moci* nad vším tělesným.¹⁰² Tady

⁹⁷ „Sensus communis“ – zdravému rozumu. „filosof zdravého rozumu“ PETRUSEK, Miloslav; MAŘÍKOVÁ, Hana; VODÁKOVÁ, Alena (za kolektiv). *Velký sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996. I. svazků (379 s.) ISBN 80-7184-164-1, s. 150.

⁹⁸ PATOČKA, Jan, KOUBA, Pavel a Ivan CHVATÍK, ed. *Přirozený svět jako filosofický problém*. 3. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1992. Orientace (Československý spisovatel). ISBN 80-202-0365-6, s. 16.

⁹⁹ DUBSKÝ, Ivan. *Filosof Jan Patočka*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1991. Oikúmené (ISE). ISBN 80-85241-06-4. s. 15, in PATOČKA, Jan, KOUBA, Pavel a Ivan CHVATÍK, ed. *Přirozený svět jako filosofický problém*. 3. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1992. Orientace (Československý spisovatel). ISBN 80-202-0365-6, s. 9-17.

¹⁰⁰ PATOČKA, Jan, Ivan CHVATÍK a Pavel KOUBA. *Péče o duši*. Praha: Oikoymenh, 1996. ISBN 80-86005-24-0, s. 10.

¹⁰¹ PATOČKA, Jan, KOUBA, Pavel, ed. a ŠVEC, Ondřej, ed. *Fenomenologické spisy. II, Co je existence: publikované texty z let 1965-1977*. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2009. 669 s. Sebrané spisy Jana Patočky; sv. 7. ISBN 978-80-7298-420-6, s. 317.

¹⁰² Tamtéž s. 317

Patočka navazuje na myšlenky Heideggera „*bytí ve světě*“, ¹⁰³ kde klade důraz na lidskou konečnost. Existenci Heidegger pojal jako časovost, která se v různých momentech existence různě „*časí*“ ¹⁰⁴ a *časení* časovosti vede ke třem různým *pohybům* ve smyslu trojjedinnosti *anticipace*, *prezentace* a *retence*. „*Tyto pohyby nejsou ve stejné rovině, jsou to pohyby, v nichž se uskutečňují tři různé základní možnosti člověka a možnost, která se uskutečňuje, je sám výběr pohybu*“ ¹⁰⁵

Tělesná existence jedince je základ, který určuje charakter celého pohybu, přičemž ona sama je ontologickou bází pohybu. Co se týče chápání existence jako pohybu, Petr Rusnák ¹⁰⁶ uvádí, že existence je v podstatě tělesnost lidské existence, v určité časovosti a situaci, v které se zrovna nacházíme. Z toho se odvíjí i veškerá naše činnost a tvorba. Tělesné je rovněž naše vnímání, cítění a veškeré naše chování. ¹⁰⁷ Aby se uskutečnila možnost tělesného pohybu existence, je potřeba pohybu aktivity *dynamis*.

Patočkův ontologický pojem existující lidské tělesnosti se rozšiřuje z *ontologie života* na *ontologii světa*, ve které bude život chápán jako pohyb. Tady Patočka podrobuje kritice Heideggerovo poznání v teorii fenomenologie, která neumožňuje budovat na významu tělesnosti, i když Heidegger polemizuje s vědomím a všechno konání odkazuje na *bytí s pohledem na sebe*. ¹⁰⁸ Patočka proto přichází s formulací, že život je vykonávání bytí v prostoru. Tedy není to tak, že *jsme* a pak ještě něco *konáme*; v *tomto konání se odehrává celé naše bytí*. Naše bytí je vždy na cestě a máme před sebou *spatium*. Jsme tu *kvůli* něčemu, nejsme „jenom“ a nic dál, jsme zde pro *něco*. Pro *co*? Pro *sebe*, pro *své bytí*, pro *svůj život*. Takto se náš život vztahuje sám k sobě, ale ne tak, že se na sebe dívá, nýbrž že se koná. Otázka zkušenosti je otázka vztahu *k sobě samotnému* jako vykonávajícímu své bytí, otázka struktur takto sebe sama *konajícího*

¹⁰³ BLECHA, Ivan. *Jan Patočka*. Olomouc: Votobia, 1997. Velká řada (Votobia). ISBN 80-7198-287-3, s. 141.

¹⁰⁴ PATOČKA, Jan, KOUBA, Pavel a Ivan CHVATÍK, ed. *Přirozený svět jako filosofický problém*. 3. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1992. Orientace (Československý spisovatel). ISBN 80-202-0365-6, s. 86.

¹⁰⁵ Tamtéž s. 318

¹⁰⁶ PATOČKA Jan, *České dějiny a Evropa: sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 1.-2. června 2007 ve Vysokém nad Jizerou*. Semily: Státní oblastní archiv v Litoměřicích – Státní okresní archiv Semily pro Pekařovu společnost Českého ráje v Turnově, 2007. Z Českého ráje a Podkrkonoší. ISBN 978-80-86254-16-6, s. 187–190.

¹⁰⁷ Tamtéž s.229-230

¹⁰⁸ PATOČKA, Jan a Jiří POLÍVKA. *Tělo, společenství, jazyk, svět: ze záznamů přednášek proslovených ve školním roce 1968-69 na filosofické fakultě University Karlovy*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1995. Oikúmené. ISBN 80-85241-90-0, s. 69.

bytí.¹⁰⁹ K úloze o *vlastní bytí* se vztahuje určitá *jsoucnost*. Aby tato jsoucnost existovala, musí se vždy něco konat. Pokračuje dál a přechází *od přítomnosti* do *přítomnosti*. Jsoucnost vždy vykonává to, co je možné, aby odpovídalo za *vlastní bytí*.¹¹⁰ Patočková zásadní korelace Heideggerovy existencionální analýzy tkví ve třech základních *pohybech lidského života*, které mají svoji původní *formu* a svůj tematický *smysl* a svou vlastní *časovost*, určenou dimenzí času a týkají se *pohybu akceptace*, *pohybu reprodukce* a *pohybu pravdy*. Těmto pohybům, jsem se speciálně věnovala v následujících kapitolách.

2.7 Tři pohyby lidské existence

Na počátku šedesátých let minulého století se Patočka pokouší integrovat do své práce Heideggerovy analýzy lidského pohybu ve světě. V časopise *Tvář*¹¹¹ publikuje pojednání *K prehistorii vědy o pohybu: svět, země, nebe, a pohyb lidského života*, který je prvním pokusem Patočky o koncepci problému přirozeného světa. V tomto díle je základním a hlavním tématem kontakt s druhým, hledání a odhalování druhého v sobě a sebe v druhém. V roce 1965 se poprvé objevuje náčrt jeho nauky o třech pohybech. Svět a člověk jsou ve vzájemném pohybu. Patočka chápe tyto pohyby jako trojjednost pohybů, jenž se vzájemně překonávají, stojí v opozici nebo se prostě prolínají, což zaručí svéráznou dynamiku existence, a nakonec i dramatičnost její historie.¹¹² Tento pohyb se týká existence, je orientovaný v čase a v onom *prostoru* světa, který si sami splétáme tak, jak zacházíme s jednotlivými jsoucnými.

Lidský život tady představuje Patočka jako život ve světě v souvislosti pohybu tělesné bytosti a její vztah k celku světa. Patočka rozlišuje trojí pohyb a připomíná Aristotelovo učení o třech duších tedy životních způsobech „*vegetativním, animálním a intelektuálním*“.¹¹³ Tady spatřuje pohyb ne ve smyslu moderní vědy, ale odráží se zde první básnické metafory, hlavně ve smyslu pojetí radikalizace Aristotela.

Z trojího časového smyslu vyplývají aktivity bytí a místa pobytu člověka, která jsou popsána ve třech různých životních pohybech. Patočka rozvíjí své pojetí zásadních

¹⁰⁹ Tamtéž s. 69

¹¹⁰ Tamtéž s. 70

¹¹¹ KROUPA, Daniel. *Masaryk – Patočka – Havel: úvahy a studie z let 1979-2017*. Praha: OIKOYMENH, 2018. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-337-7, s. 110.

¹¹² Tamtéž s. 141

¹¹³ KOHÁK, Erazim. *Domov a dálava: kulturní totožnost a obecné lidství v českém myšlení*. Praha: Filosofie, 2009. Filosofie a sociální vědy. ISBN 978-80-7007-293-6, s. 257.

lidských pohybů a možnosti lidských vztahů i sociálních úkolů, ve smyslu základní lidské existence ve světě. Člověk je svým bytím ve světě, kde je jedním ze třech základních existencionálních pohybů život. Jednotlivé životní pohyby se mezi sebou rozlišují právě tím, jak člověk časuje svou ontologickou časovost. Jan Patočka klade důraz na *časovost*, v které fázi se jedinec zrovna nachází. *Minulost* se týká *prvního životního pohybu* „zakotvení“, *přítomnost* platí pro *druhý životní pohyb* „reprodukce“ a *třetí životní pohyb*, „pohyb průlomu“, v sobě nese *budoucnost*.

Pohybem nemyslí Patočka pouhé tělesné přemísťování v prostoru, ale výkon existence, orientovaný v čase a tomto prostoru. V pohybu setrvává jedinec i tehdy, když z fyzického hlediska není v pohybu a vlastně „stojí“. Patočka tady mluví o pohybu umísťování a rozprostírání se ve světě, a nakonec uvádí pohyb, který přivede člověka ke vztahu „*k celku tohoto světa*“.¹¹⁴ Tento druh pohybu z filosofického hlediska představuje pro člověka otřes. Tento otřes v sobě zahrnuje intimní, individuální dimenzi, a má dopad na sociální rozměr lidských vztahů a sociálních úkolů. *Tři životní pohyby*,¹¹⁵ tedy *zakotvení, zakořenění* (1. pohyb), *sebeprodloužení, reprodukce* (2. pohyb) a *sebezískávání, sebevydávání* (3. pohyb), které Patočka představuje ve svých dílech, jsem níže rozvedla v následujících bodech.

2.7.1 První pohyb: zakotvení, zakořenění

První životní pohyb je podle Patočky „*zakotvení*“. Jedinec bez svého přičinění a výběru je vržen do světa mezi druhé lidi, je přijat do komunity, kde se umístí a zakoření. Musí si osvojit tradice, zkušenosti daného společenství, do kterého se narodil. Je to pohyb orientovaný na minulost, s kterou se musí vypořádat a pohyb spojený s přirozenou základní fyzickou existencí. Jedincova základní potřeba je být společenstvím akceptován a přijat, aby se udržel při životě. A v rámci uspokojení svých základních potřeb má jedinec snahu navázat na ochranu rodiny a prostředí, které je jeho záštitou. To mu poskytuje nejenom prostor, ale i specifické místo v rodině, takzvané životní teplo. Teprve na základě toho, jak jsme přijati, můžeme rozvíjet své dispozice, které nám byly dány a my jsme je převzali. Jsou původní, nejsou námi vytvořeny. Jsme přijati

¹¹⁴ BLECHA, Ivan. *Jan Patočka*. Olomouc: Votobia, 1997. Velká řada (Votobia). ISBN 80-7198-287-3, s. 141.

¹¹⁵ PATOČKA, Jan, KOUBA, Pavel a Ivan CHVATÍK, ed. *Přirozený svět jako filosofický problém*. 3. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1992. Orientace (Československý spisovatel). ISBN 80-202-0365-6, s. 237-245.

světem, do kterého jsme se narodili. Prvotním světem pro přijatou bytost jsou rodiče, nebo ti, kteří se o ni starají. Bytost je z počátku bezbranná a bezmocná a dokáže se s největší intenzitou přimknout k bytostem, na které je odkázána. Toto aktivní přimknutí, splynutí, je pro bytost slast, blaženost, z které plyne porozumění s okolním světem. Blaženost střídají nevole, které projevují elementární otevřenost a projevy těla k okolnímu světu. Je to pohyb osvojování, jeho časovým rozměrem je minulost.¹¹⁶ Vztah mezi matkou a dítětem je nejintimnějším vztahem. Hlubokým citem jsou pouta z před objektivní hloubky. Takto je člověk v počátcích života zakořeněn v druhém. Domov je místem, kde prostřednictvím osob se odehrává zapouštění kořenů, tedy uspokojování mých potřeb.

2.7.2 Druhý pohyb: sebeprodloužení, reprodukce

Druhý životní pohyb se váže k *druhým a ke světu*,¹¹⁷ a jeho nutností je reprodukovat svou existenci, prodlužovat život a zajistit jeho ochranu a přežití. Váže se rovněž na práci, zajišťování potravy, porozumění věcným, osobním vztahům a sociální inteligenci. Patočka práci posuzuje jako námahu, podřízenost a břemeno. Jedinec, který vnímá svou konečnost, vnímá práci jako dřinu a úděl smrtelníků. Druhý životní pohyb přirovnává Patočka k živočišnému rozměru, plynoucího ze souborů životních nutností, na kterých se podílí plození, rození, práce, jídlo a smrt. V druhém pohybu, v *sebeprodloužení*, je přirozený svět sdílený. Jeho součástí je nejen práce, ale i spolupráce, organizace, vytváření a respektování hierarchie. Druhé bytosti mají stejnou hodnotu, samostatnost, individualitu a svébytnost jako my sami. Tento pohyb se týká společenství s druhými, je to pohyb práce a zlidšťování věcí, a zároveň se v tomto pohybu může člověk odcizit.¹¹⁸

¹¹⁶ PETŘÍČEK, Miroslav. *Úvod do (současné) filosofie: [11 improvizovaných přednášek]*. 4., upr. vyd. Praha: Herrmann & synové, 1997. 178 s. ISBN 80-238-1741-8, s. 123.

¹¹⁷ REZEK, Petr. *Jan Patočka a věc fenomenologie*. 2. vyd. Praha: Jan Placák – Ztichlá klika, 2010. 177 s. Petr Rezek – Spisy; sv. 6. ISBN 978-80-903898-6-1, s. 123.

¹¹⁸ Tamtéž s. 123

2.7.3 Třetí pohyb: sebezískávání, sebevydávání (pohyb průlomu)

Třetí pohyb je podle Patočky nejdůležitější a také nejhůře dosažitelný.¹¹⁹ Jde o vrchol lidského úsilí o naplnění. V některých svých pracích se Patočka o tomto pohybu vyjadřuje jako o *pohybu pravdy*.¹²⁰

Z filosofického hlediska se třetí pohyb vztahuje k *celku*. Jedná se o pohyb, jímž je odhalována existence nekonečna. Tímto pohybem přijímá jedinec svou roli a úkol, který bere jako své poslání. Buď úkol zvládne, nebo mu podlehne.

Ve třetím pohybu Patočka věří, že člověk se může otevřít pro bytí i jinak a promění vlastní vztah k univerzu. Třetí pohyb odkrývá svou vnitřní stránku (zvnitřnění),¹²¹ kde jde o hlubší smysl, který se týká svobody. Třetí pohyb pojednává o odevzdání sebe druhému a má způsoby vyjádření. První možností je odevzdání se okruhu nejbližší rodiny, přátel, národu, či lidstvu. Druhou cestou je vztah člověka jako bohočlověka, který předpokládá prohloubení vztahu člověka k Bohu. Patočka zde však neřeší vztah k Bohu, ale k bytí, tedy život odevzdanosti je vztahem k *bytí*.

Třetí pohyb sebenalezení vzdáním se sebe vychází z otřesu všech jistot a přijetí vlastní konečnosti, kdy se dokáže člověk odpoutat od věcí, od jsoucen. Je ochoten vstoupit do neznámé budoucnosti, vystupuje ze sebe k *celku*, vkráčí do věčnosti a připojuje *sebe k druhým*.¹²²

2.8 Význam domova pro výchovu

K naplnění života patří akceptace jedince do komunity, která mu pomáhá zvládnout a dotvořit vlastní sebepojetí. Dítě nejdříve žije přítomností, která se vztahuje k objektům, které tuto přítomnost vytvářejí. V počátku vnímá jedinec minulost i přítomnost spojitě, ale nakonec se naučí rozlišovat a oddělovat přítomnost od minulosti. Realita se projeví v závěru adolescentního zrání a mladý člověk se setkává s realitou. Každý člověk si

¹¹⁹ BLECHA, Ivan. *Jan Patočka*. Olomouc: Votobia, 1997. Velká řada (Votobia). ISBN 80-7198-287-3, s. 143.

¹²⁰ REZEK, Petr. *Jan Patočka a věc fenomenologie*. 2. vyd. Praha: Jan Placák – Ztichlá klika, 2010. 177 s. Petr Rezek – Spisy; sv. 6. ISBN 978-80-903898-6-1, s. 86.

¹²¹ Tamtéž s. 117

¹²² KROUPA, Daniel. *Masaryk – Patočka – Havel: úvahy a studie z let 1979-2017*. Praha: OIKOYMENH, 018. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-337-7, s. 135.

REZEK, Petr. *Jan Patočka a věc fenomenologie*. 2. vyd. Praha: Jan Placák – Ztichlá klika, 2010. 177 s. Petr Rezek – Spisy; sv. 6. ISBN 978-80-903898-6-1, s. 86.

Tamtéž s. 117

KROUPA, Daniel. *Masaryk – Patočka – Havel: úvahy a studie z let 1979-2017*. Praha: OIKOYMENH, 2018. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-337-7, s. 134–135.

nese v podvědomí své rodiče, minulé činy a pocity, které často brzdí jeho vlastní tvořivý vývoj. K dovršení života patří akceptace minulého, kdy se jedinec povznese nad všechny krivdy a bolesti, které přehodnotí a přijme je. Může z nich čerpat a poučit se z nich. Což je výsledkem faktu, že akceptoval sebe takového, jaký je a dotvořil si vlastní sebepojetí.¹²³ Žít plně v přítomnosti, znamená nejen otevřenost pro budoucnost, ale mnohdy i velmi tíživé a bolestivé vyrovnání se s prožitky z naší minulosti.

Jedinec, který prochází životními těžkostmi a krizemi, vyžaduje trpělivost a svůj čas od vychovatelů, kteří prožívají jiný čas a jsou zajatci vlastního pojetí času. Při setkání dospělého s dítětem by dospělý měl být vzorem. Úkolem dospělého jedince by mělo být smysluplně strukturovat čas, který je vymezen pro dítě. Někdy je jedinec jakoby zacyklen v čase, kdy se vývojové struktury přenesly z dětství do dospělosti. Proto je nutné setrvat s dítětem v jeho pojetí času tak dlouho, až se jedinec strnulý v raných etapách života pohne vpřed. Dítě pak vše dostihne a může dojít k životní zralosti.

2.9 Filosofie výchovy podle Jana Patočky

Filosofické uvažování o výchově jedince podle Patočky musí respektovat společenský ráz, aby se jednatel začlenil do dané společnosti. Výchova je formace lidských schopností takovým způsobem, aby kulturní bohatství, ke kterému se dopracovaly starší generace, byly předány nové generaci, která se tím způsobem stane plnohodnotným členem společnosti a dokáže předat tyto poznatky generaci následující. Tento opakující se děj přispívá k celkovému procesu výchovy. Žák se ve škole neučí jenom školní látku dle vzdělávacích plánů. Vzdělávání ho má vést rovněž k vyšším cílům. Tyto cíle mu udává sám fungující přirozený život v dané společnosti. V případě, že jistota toho fungujícího života je otřesena a vyvrácena, pociťuje člověk zvláštní pohyb, kdy najednou vzniká posun v jeho myšlení a otevírají se mu širší horizonty. Podle Patočky se jedná o *skutečné prolomení každodennosti*.¹²⁴ Tento *otřesový proces* Patočka

¹²³ KOŤA, J. *Přirozený svět a domov-témata pro oblast výchovy*. Pedagogika, 2001, s. 15–24. [online]. © 2001. [cit. 2021-11-10]. 22:30.

Dostupné z WWW:

<http://pages.pedf.cuni.cz/KOŤA/Jaroslav/pedagogika/TÉMATA_PRO_OBLAST_VÝCHOVY>

¹²⁴ PATOČKA, Jan, Ivan CHVATÍK a Pavel KOUBA. *Péče o duši*. Praha: Oikymenh, 1996. ISBN 80-86005-24-0, s. 367.

označuje jako *výchovný*.¹²⁵ Člověk získáním a rozšířením nových obzorů získává sám sebe a lépe chápe celek skutečnosti. Přezítí tohoto otřesu je složité a někdy velmi bolestivé. Člověk uvažuje o smyslu života. Když je ztráta hodně bolestivá, uvažuje, jestli vůbec má cenu žít a jestli to vůbec unese. V tomto složitém období mu pomáhá kreativita, hudba, poezie, psaní, nebo například malování. Z určitého pohledu byla tato těžká období mnohdy u umělců ta nejplodnější.

Žádná společnost bez výchovy nemůže být a v rámci společnosti zaujímá nutnou funkci. Růst společnosti ovlivňuje proces výchovy. Jedinec v této společnosti se formuje *neuvědomělým*¹²⁶ a *bezděčným*¹²⁷ procesem. „Když výchovu *pojímáme jako formaci, jakož utváření možnosti, které jsou člověku přirozeně dány, je výchova dána trojím momentem: především tím, že ve společnosti jsou dospělí, to znamená již zformování, a nedospělí, ještě nezformování, pohromadě, tedy nutným střídáním generací, potom tím, že noví jsou právě nehotoví, konečně tím, že členové těchto různých generací patří k sobě, že tato spolupatřícnost jim ukládá jisté úkoly, v přirozeném vztahu rodinném, nebo jiných nastupujících povinnostech. Tyto tři okolnosti ovlivňují podstatně výchovu*“.¹²⁸ Výchova podle Patočky, je v podstatě formace lidské schopnosti směrem k společnosti takovým způsobem, aby kulturní obsah, jehož se starší generace dopracovaly, byl předán generaci nové, která se stane tímto způsobem právoplatným členem ve společnosti starších.¹²⁹ Výchova je sice přístup ke kulturním statkům, ale není výlučným směrem duševní práce. Vzdělání směřuje člověka, dává mu smysl života, vede ho k autonomii, k vyšším cílům, a hlavně ke svobodě. Výchova není pouze bezděčný proces formace, je to zápas, který se odehrává v pedagogické situaci, při které se vychovatel snaží přelomit přirozenou pasivitu vychovávaného a proměnit ji v podstatné přežití, v podstatnou spolupráci a vidět smysl svého konání, který probouzí a udává vychovateli věčný cíl jeho činnosti.¹³⁰ Žádnou výchovu nelze považovat za ukončenou, ale ani za zdárným způsobem založenou, když v ní není jistý stupeň uvědomění smyslu života.¹³¹

¹²⁵ Tamtéž s. 368

¹²⁶ Tamtéž s. 383

¹²⁷ Tamtéž s. 383

¹²⁸ Tamtéž s. 383

¹²⁹ Tamtéž s. 384

¹³⁰ Tamtéž s. 426

¹³¹ Tamtéž s. 427

2.9.1 Patočková filosofie výchovy pro učitele

Patočka ve své filosofii výchovy vychází z přirozeného světa. Rostlina už od semene je usměrněná ke svému tvaru, růstu, květu a k semenu. Všechny tyto informace pro správný vývoj jsou v ní zakódovány. Kdežto člověk se liší od přírody, musí si hledat svoji vlastní cestu. „*Výchova mu pomáhá v tomto hledání také tím, že jej nutí do určitých forem. Výchova nechce jenom rozvinout přirozené schopnosti, síly, jež samy sebou rozkvetou a dají plod, nýbrž nutí člověka, aby svoji spontánnost, samočinnost, rozvinul určitým směrem; a v tomto procesu zápasu mezi okamžitými impulsy a okamžitým světem vyvíjejícího se vychovance a mezi ustálenou a zformovanou vůlí vychovatele se odehrává celý proces výchovy, v tom je i její konflikt. Výsledkem tohoto zápasu má být nikoli vítězství jednoho nebo vítězství druhého, nýbrž určitý kompromis, který lze považovat spíše za vítězství vychovance, nikoli toliko za vítězství vychovatele*“.¹³² Při výchově žáků učitel musí nasměrovat žáky k cíli tak, aby vytrvali v edukaci a nastartovali, nebo pokračovali ve vývoji. Účelem výchovy je, aby žák nabýval určitých vědomostí, naučil se koncentrovat, cvičil své schopnosti a budoval si vlastní originální život.¹³³ Podle Patočky, který tím vyzývá všechny učitele, je přáním všech dobrých edukátorů, aby žák mu nejen podléhal, ale přinutit žáka, aby zvítězil a překonal svého učitele. Učitel považuje za čest, když jej jeho žáci překonali, a v životě toho více dosáhli.¹³⁴

2.10 Péče o duši a Patočka

Péče o duši se podle Patočky projevuje ve třech vzájemně se propojujících oblastech: *jako ontologický rozvrh, jako obec a jako ovládnutí sebe sama*.¹³⁵

Ontologický aspekt měl v antickém Řecku dvě základní podoby. Jednu koncepci zastával Demokritos. Podle něho člověk pečuje o svou duši, aby v poznání mohl setrvat v celku. Tento rozvrh se nijak nedotýká ontologického postavení duše. Druhá koncepce rozvíjí koncepci Sokratovo-Platónskou, která tkví v tom, že duše se snaží poznat, zkoumat, aby si zajistila nejvyšší bytí. Patočka zkoumá způsob Sokratovy práce

¹³² PATOČKA, Jan, Ivan CHVATÍK a Pavel KOUBA. *Péče o duši*. Praha: Oikoymenh, 1996. ISBN 80-86005-24-0, s. 410.

¹³³ Tamtéž s. 411

¹³⁴ Tamtéž s. 411

¹³⁵ BLECHA, Ivan. *Jan Patočka*. Olomouc: Votobia, 1997. Velká řada (Votobia). ISBN 80-7198-287-3, s. 173.

s řeckou mládeží a jeho přístup, komunikaci, která spočívá v kladení otázek. Základem Sokratova učení je mravnost, ctnost, lidské bytí, které by mělo směřovat k hledání, poznávání sama sebe.¹³⁶ Co znamená péče o duši podle Patočky? Duše se musí učit rozlišovat nedůležité od důležitého a nepodstatné od podstatného. Rozhodovat se spíše pro dobro než zlo. Duše skrze tázání zažehne jiskru touhy po dobru a touhu po vědění. Ve vztahu k obci POLIS, se Patočka obrací k Platónovi, pro potřebu prosadit pravdu, mravnost a spravedlnost skrze své žáky.

Patočka si přeje u žáků zažehnout jiskru, mít smysl pro dobro. Platónova filosofie je *metafyzickou* naukou o “*absolutním bytí*”.¹³⁷ Aristoteles se pokusil *pohyb dění a péči* o duši promítnout nejenom do POLIS, ale do *celého světa*. Patočkova filosofie se přiklání k Aristotelovi. Aristoteles¹³⁸ podle Patočky vidí něco, co Platón neviděl. Celá problematika lidského jednání není slepá kauzalita. Je to moderní způsob pojetí, jak vnímat, jak mluvit a odkrývat pravdu. Křesťanství převzalo některé myšlenky antického světa a ovlivnilo myšlení člověka. Patočka usiluje o aplikaci této filosofie do evropské společnosti, kde by se pravda a spravedlnost moderního člověka, měla prosazovat za všech okolností.

Novověk dovršuje proměnu a nahrazuje *starost o duši* a starost „*být*”¹³⁹ ironickým „*starost o mít*”.¹⁴⁰ Evropa se nakonec v rámci starosti o duši dokázala sjednotit a filosofové Bacon a Descartes prohlašují *vědění* za *moc* a *nástroj* k ovládnutí přírody. Patočka zůstává věrný své filosofii i občanské pospolitosti. Péče o duši a vzdělání a schopnost zpracovat otřesy, které posouvají člověka v jeho *bytí*, se staly Patočkovou celoživotní filosofií.¹⁴¹

¹³⁶ KOHÁK, Erazim. *Jan Patočka: filosofický životopis*. Přeložil Josef MOURAL. Jinočany: H & H, 1993. Profily (H & H). ISBN 80-85787-21-0, s. 73.

¹³⁷ Tamtéž s. 175

¹³⁸ PATOČKA, Jan, Pavel KOUBA a Ivan CHVATÍK. *Péče o duši*. Praha: Oikoymenh, 1999. ISBN 80-86005-91-7, s. 350.

¹³⁹ BLECHA, Ivan. *Jan Patočka*. Olomouc: Votobia, 1997. Velká řada (Votobia). ISBN 80-7198-287-3, s. 177.

¹⁴⁰ Tamtéž. s. 177

¹⁴¹ Tamtéž s. 184

2.11 Shrnutí kapitoly

Významem této kapitoly bylo vysvětlit domov, jak to vnímal Jan Patočka ve svých dílech, hlavně v práci *Přirozený svět a jeho filosofický problém*. Patočka v nich odkazuje vztah k domovu jako k hlubině bezpečí. Domov je tam, kde jsem právě já sám, domov je útočiště, místo, kam patřím víc než kdekoliv jinde, místo, kde jsme byli přijati a akceptováni. V bytí Patočka spatřuje člověka jako bytost, která je nejen konečná, ale je rovněž součástí světa, která svět má a ví o světě. Bytí ve světě je perspektiva, ve které věci mohou být tím, čím jsou. Patočka popisuje základní rys světa, který dělí na domov, cizinu a cizotu. Člověk, i když komunikuje se světem a má velkou fantazii, myšlenkami se pohybuje v různých nekonečných dálavách a světech, je přece omezen svou konečností. Na rozdíl od všech tvorů si tuto skutečnost uvědomuje, ale nedokáže ji překonat. Minulost, přítomnost a budoucnost obklopují veškerenstvo v našem životě a dávají všemu rytmus a chod, na který se váže pravidelný řád života. Patočka byl Husserlovým žákem, fenomenologii se pokouší integrovat do úvah Heideggerovy analýzy lidského pohybu ve světě. Inspirovaný Heideggerovou ontologií navrhuje doplnit fenomenologickou filosofii, reflexi fenoménu tělesnosti a intersubjektivitu, která se týká existence. Lidský život, existenci života a bytí jedince ve světě Patočka pojímá jako základní životní pohyby. Pojetí existence jako pohybu je fenomenologické.

Člověk svým bytím ve světě je v pohybu, jednom ze třech základních existencionálních pohybů života, přičemž jednotlivé životní pohyby se mezi sebou rozlišují právě tím, jak člověk časuje svou ontologickou časovost. Jan Patočka klade důraz na *časovost*, v které fázi se jedinec zrovna nachází. **Minulost** se týká *prvního životního pohybu* „zakotvení“, **přítomnost** platí pro *druhý životní pohyb* „reprodukce“ a *třetí životní pohyb*, „pohyb průlomu“, v sobě nese **budoucnost**.

Rozpracovává nauku o třech životních pohybech, které jsou vedené v Aristotelovském duchu. První životní pohyb, přijetí a akceptování jedince ve společnosti je *zakotvení*. Druhý životní pohyb, *reprodukce*, se týká práce, aktivity ve společenství s druhými. Třetí životní pohyb, *pohyb průlomu*, je nejdůležitější. Tento pohyb se vztahuje k celku, tedy pohyb, kterým odhaluji svou existenci jako konečnou, v níž přijímám sama sebe.¹⁴² Patočka popisuje tři základní pohyby jako základní typy

¹⁴² KROUPA, Daniel. *Masaryk – Patočka – Havel: úvahy a studie z let 1979-2017*. Praha: OIKOYMENH, 2018. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-337-7, s. 99–112.

lidských vztahů, ve kterých objevujeme sami sebe v interakci s druhými. Třetí pohyb je spjat s *otřesem* dosavadního smyslu, skrze nějž byla skutečnost přístupna, takže se jedná o pohyb průlomu, též sebezískávání sebevydáváním, resp. o pohyb pravdy. V těchto pohybech zajišťujeme pokračování svého pohybu na zemi, v kterých se nakonec promítne poznání i naší vlastní konečnosti. Tady objevujeme a přijímáme sami sebe jako svobodu. Filosofie výchovy v současné době vychází z formace lidských schopností směrem k společnosti takovým způsobem, aby kulturní obsah, jehož se starší generace dopracovaly, byl předán generaci nové. Patočka výchovou chce rozvinout přirozené schopnosti člověka. Pro Patočku je důležitá péče o duši, tady navazuje na antické filosofy Sokrata, Platóna, Aristotela, vyzývá učitele, aby se pokusili zažehnout jiskru touhy po vědění, dobru, spravedlnosti a morálky ve vztahu k sobě, k obci, státu a světu. Vzděláním probudit a zpracovat i otřesy které posouvají člověka v jeho bytí a byly jeho celoživotní filosofií. Patočka usiluje o aplikaci této filosofie do evropské společnosti, kde by se pravda a spravedlnost moderního člověka měla prosazovat za všech okolností.

3. Lévinasovo pojetí domova a výchovy

V této kapitole se pokusím přiblížit filosofii litevsko – francouzského myslitele Emmanuela Lévinase. Osobnost filosofa Emmanuela Lévinase se ve svých pracích zabývala existencialismem, problematikou judaismu, etikou i existencí člověka. Ve svých dílech vycházel z racionální moudrosti etických principů judaismu. Velkou inspirací mu byl Starý zákon a filosofie řeckých učenců, hlavně Platóna, Aristotela a Sokrata. V počátcích své práce byl Lévinas ovlivněn Husslerem, později hlavně Heideggerem. Lévinas prohlubuje a překračuje Heideggerovy i Patočkovy ontologické i ontické rozměry pojetí domova. Jeho filosofie vychází z respektu k tomu, co je jiné, charakterizuje vztah a odpovědnost za *druhého*.

3.1 Lévinasovo pojetí domova

Lévinasovo pojetí domova prohlubuje, překračuje a proměňuje Heideggerovy i Patočkovy ontologické i ontické rozměry domova.¹⁴³ Existence u Heideggera zůstává pohybem zevniř navenek. Oproti této interioritě heideggerovského pohybu staví Lévinas interioritu a exterioritu v hlubší podobě hry „subjekt – objekt“.¹⁴⁴ Lévinas říká: „Žijeme, jak se francouzky říká, „*de bonne soupe*“, „*z dobré polévky*“,“¹⁴⁵ ze vzduchu, ze světla, z podívané, z práce, z myšlenek, ze spánku atd. Podle Pelcové (2014) Lévinasovo pojetí lidské existence začíná nikoliv vládou, ale touhou, čistým těšením se ze živlů. Proti dvouznačnosti *bytí ve světě* vztyčuje Lévinas lidskou touhu, radost, dobro a slast. Podíl člověka na světě má vždy formu odkazování se k jiné tváři, která je původnější než moje. Pojem tváře otevírá jiné perspektivy, nezávisí na mé moci a na mém úsilí.¹⁴⁶

Lévinasovo pojetí domova má daleko hlubší význam než dům – domov, který popisuje Patočka. Lévinas vychází z počátku lidské existence jedince. Lévinasovo pojetí lidské existence začíná nikoliv vládou, ale touhou, těšením se ze „živin“.¹⁴⁷

¹⁴³ PELCOVÁ, Naděžda a Ilona SEMRÁDOVÁ. *Fenomén výchovy a etika učitelského povolání*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2636-9, s. 41.

¹⁴⁴ LEVINAS, Emmanuel. *Existence a ten, kdo existuje*. 2., opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2009. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 80-86005-36-4, s. 68.

¹⁴⁵ LEVINAS, Emmanuel. *Totalita a nekonečno: (esej o exterioritě)*. Praha: OIKOYMENH, 1997. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 80-86005-20-8, s. 93.

¹⁴⁶ Tamtéž s. 36

¹⁴⁷ PELCOVÁ, Naděžda a Ilona SEMRÁDOVÁ. *Fenomén výchovy a etika učitelského povolání*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2636-9, s. 41.

Člověk se hrouží do živelnosti, toto „*koupání v živlu*“¹⁴⁸ se vztahuje k touze a k uspokojování potřeb.

Dům, přístřešek je jenom jedna z potřeb, kterou existence ve světě potřebuje k tomu, aby přežívala. Jednou z prioritních podmínek začátku lidské existence je podle Lévinase obydlí. „...*být u sebe doma v něčem jiném, než jsem já, být sebou tím, že žiji z něčeho jiného, než jsem já sám, žít z ..., to vše se konkretizuje v mé tělesné existenci*“.¹⁴⁹

Obydlí se rovněž vztahuje k vlastnictví a už existující existence umožňuje prožívat vnitřní život, mít *já* u sebe doma.¹⁵⁰ Jakmile mám dům, vzniká můj vztah k prostoru, k jeho vzdálenosti a rozloze, nahrazuje prosté „*koupání v živlu*“.¹⁵¹ Myslitel Emmanuel Lévinas nevnímá fenomén domova, jako *nástroj* mezi jinými nástroji, ale „...*skutečným domovem lidského Já není bytost, nýbrž druhá strana bytí*“.¹⁵² Bez existence *druhé strany bytí* by neexistoval ani domov. Na tom je vlastně postavena celá filosofie Lévinase.

Dům jako nástroj k bydlení ale nevystihuje to výjimečné místo „doma“, které je výjimečné a zaujímá zvláštní a důležité místo v každodenním životě, přitom vytváří vztah „*mezi touhou a jejím uspokojením*“.¹⁵³ Protože naše touha přesně ví, po čem touží, jíme, studujeme, uspokojujeme svoji zvědavost. Dům člověku slouží k bydlení, tak jak mu slouží ostatní potřebné nástroje, které mají své účelové užívání. Ovládá ho tak dobře a dokonale, jako každý jiný nástroj, který splňuje své účely. Obydlí slouží jedinci jako úkryt před nepohodou, chrání ho před nepřitelem. „*Člověk se nachází na světě tak, jako by k němu přicházel z nějaké soukromé oblasti, z domova u sebe, do něhož se v každém okamžiku může zase vrátit*“.¹⁵⁴

Stavba dostává význam obydlí, protože *Já tam existuje. Vnitřní život člověka s domem je konkrétně završení v pohybu, v energii usebrání skrze obydlí a tím se otevírají pro jedince nové možnosti bydlení, kde už se setkáváme s teplem, s intimitou, či přívětivostí intimity. Teprve v setkání s tváří druhého se z obydlí, z domu stává*

¹⁴⁸ LEVINAS, Emmanuel. *Totalita a nekonečno: (esej o exterioritě)*. Praha: OIKOYMENH, 1997. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 80-86005-20-8, s. 113.

¹⁴⁹ Tamtéž s. 144

¹⁵⁰ Tamtéž s. 113

¹⁵¹ Tamtéž s. 113

¹⁵² CHALIER, Catherine. *O filosofii Emmanuela Lévinase: s úvodní studií Jeana Lacroix*. Praha: Ježek, 1993. Filosofické texty. ISBN 80-901625-0-9, s. 25.

¹⁵³ LEVINAS, Emmanuel. *Existence a ten, kdo existuje*. 2., opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2009. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 80-86005-36-4, s. 36.

¹⁵⁴ LEVINAS, Emmanuel. *Totalita a nekonečno: (esej o exterioritě)*. Praha: OIKOYMENH, 1997. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 80-86005-20-8, s. 132.

„domov“.¹⁵⁵ Díky setkáním s *druhým* se stávám sám sebou a v mém obydlí se tak otevírá fenomén řeči, rodí se štedrá pohostinnost, spravedlnost, touha dobroty a míru. V setkání *já* s nekonečnem (s *Druhým*) probouzím *Touhu*. Známost a intimita způsobují přívětivost, která odráží ve tváři slast a způsobuje vznik vztahu „*intimity spolu s někým*“.¹⁵⁶ Ten *jiný*, který přijímá pohostinnost par excellence, má vztah k této intimitě, je Žena. „Žena je podmínkou usebrání, interiority Domu a bydlení“.¹⁵⁷ Lévinas říká, že „Obydlí nemá své místo v objektivním světě, nýbrž objektivní svět je situován ve vztahu k obydlí jedince“.¹⁵⁸

Bydlení je uvědomování si *lidského těla* a stavby. K intimitě domova patří, že dostáváme vždy více, než můžeme vrátit. Bereme to jako samozřejmost a nikdy se nezamýšlíme nad tím, kdy a jak to budeme vracet, není to prostě pro nás závazek. Idealistický subjekt konstituuje svůj objekt i místo až potom, co se v něm konkrétní bytost už zabydlela. Toto zabydlení přesahuje vědění, myšlení i ideu, do kterých by jedinec chtěl dodatečně uzavřít tuto událost, jako pobývání. Jakmile do našeho vztahování se ke světu pronikne starost o vlastní bytí, přichází současně starost o budoucnost našeho bytí. Do obydlí začínají vnikat předměty a věci našich denních potřeb, které nutně souvisí s osobním vlastnictvím a do našeho života vstupuje ekonomie. Analýza *slasti* a *žití* dle Lévinase ukázala, že bytí se nerozpouští v empirických zkušenostech a v myšlenkách, ale vnímá události jako měnící se skutečnosti. Chápat bydlení jako uvědomování si určitého spojení lidského těla a stavby znamená nechat stranou a zapomenout *na přelévání vědomí do věcí*. „Protože vědomí světa je vždy již vědomí skrze tento svět“.¹⁵⁹ Pohled na svět je pouze prostředkem k vidění, který bytosti zprostředkovává vnímání světa. Vždy by se měla separovat *existence* v *obydlí* od ekonomické *existence*. Stavba dostává význam *obydlí*, protože *Já* tam *existuje*. *Vnitřní život člověka s domem* je konkrétně *završený* v pohybu, v energii usebrání skrze obydlí. Tím se otevírají pro jedince nové možnosti bydlení, kde už se setkáváme s intimitou, s teplem či přívětivostí intimity, umožňující práci, které představují celou strukturu separace. Vnikání *jiného*, jeho zahrnutí do *stejného* se děje

¹⁵⁵ PELCOVÁ, Naděžda a Ilona SEMRÁDOVÁ. *Fenomén výchovy a etika učitelského povolání*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN978-80-246-2636-9, s. 42.

¹⁵⁶ LEVINAS, Emmanuel. *Totalita a nekonečno: (esej o exterioritě)*. Praha: OIKOYMENH, 1997. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 80-86005-20-8, s. 135.

¹⁵⁷ Tamtéž s. 135

¹⁵⁸ Tamtéž s. 133

¹⁵⁹ Tamtéž s. 133

jako potřeba.¹⁶⁰ Tělesno i duchovno se rozšiřuje a vzniklý organizmus je domov. Být zodpovědný za *druhého* víc, než je on za mne, se podle Emmanuela Lévinase spojuje s *domovem*.¹⁶¹

3.2 Dům a vlastnictví

Oddělená bytost díky obydlí opouští své přirozené prostředí existence a nejistá slast se mění na starost. Nejistá budoucnost živlu je zrušená a živel se uzavírá mezi stěny domu a přechází ve vlastnictví. Jedinec se orientuje na usídlování. Potřeba vlastnění a zmocňování věci se stává pro bydlení důležitým pojmem. Novou živelní složkou se stává práce. Vlastnění věcí, jehož základem je domov se děje prostřednictvím práce. Práce se jedince zmocňuje, ovlivňuje nabývání nových věcí a jedinec se unáší slastí, protože prožívá nezávislost *svého bytí*.¹⁶² Vlastnění ovládá nepředvídatelnou budoucnost živlu, jedinec se stává nezávislým. Jeho budoucnost je nepředvídatelná, přesahuje hranice vidění. Vlastnění se završuje zmocňováním věcí, které jsou výsledkem práce rukou. Ruka je orgán uchopování, hmatání, v hemžení plní moje egoistické cíle. Ruka „*uvádí do vztahu živelnost*“¹⁶³ a učenost potřeb, odděluje uchopení od slasti. Věci uchovává ve svém obydlí a dává jim status majetku, upravuje a seřazuje je.

Samota se jeví jako bytostný znak bytí.¹⁶⁴ Prioritou práce je hybnost, energie, která způsobuje nabývání,¹⁶⁵ je to vlastně pohyb k sobě. Moc ruky je silná, uchopuje, vytrhává, drtí, hněte, vztahuje živel k plnění cílů ve smyslu plnění našich potřeb. Slast živlu se podrobuje práci, která buduje budoucnost a autonomii. „*Práce přemáhá či odsouvá bez lhůty neurčitou budoucnost živlu. Zmocňuje se věcí, zacházejíc s bytím jako s nemovitostí, kterou lze přenést domů*“.¹⁶⁶ Lévinas považuje dům, nemovitost za věc, která má svého vlastníka. Domov ale nejde koupit, je jako nebe, země, světlo, moře,

¹⁶⁰ PELCOVÁ, Naděžda a Ilona SEMRÁDOVÁ. *Fenomén výchovy a etika učitelského povolání*. Praha: Karolinum, 2014. ISBN 978-80-246-2636-9, s. 41.

¹⁶¹ HOGENOVÁ, Anna. K fenomenologii domova a jinakosti". *E-LOGOS*, 2000, 2000.1. s. 4. [online]. © 2018, [cit. 2022-01-23]. 22:45.

Dostupné na WWW:

<<https://elogs.vse.cz/pdfs/elg/2000/01/17.pdf> >.

¹⁶² LEVINAS, Emmanuel. *Totalita a nekonečno: (esej o exterioritě)*. Praha: OIKOYMENH, 1997. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 80-86005-20-8, s. 138.

¹⁶³ Tamtéž s. 139

¹⁶⁴ Tamtéž s. 198

¹⁶⁵ Tamtéž s. 138

¹⁶⁶ Tamtéž s. 140

nemůže mít vlastníka. Je to to, co obemyká či zahrnuje, aniž by bylo obemknuto či zahrnuto.¹⁶⁷ V tomto smyslu označuje domov za absolutní pohostinnou štedrost.

Lévinas říká, že vlastnictví zbavuje bytost její proměnlivosti. Vlastnění a nabývání věci musí mít určitý záměr. Tímto záměrem je událost, vztah k *Druhému*, který mne přijímá v domě, je to diskretní přítomnost *ženství*.¹⁶⁸

3.3 Bydlení a ženství a otcovství

Žena je podmínkou usebrání, vnitřního světa *Domova a bydlení*.¹⁶⁹ Intimita, ve které je předpokládána známost je *intimita spolu s někým*¹⁷⁰, který je lidský. Vztah *já – ty* je vnímaná v mezilidském vztahu, který Lévinas označuje jako *ženská jinakost*.¹⁷¹ Tato *jinakost* se odehrává v přítomnosti a zahrnuje diskretnost a všechny možnosti vztahu ke *druhému*. Toto je nový, neopakovatelný vztah, kde se promítá milá slabost v bytí a odhaluje se pramen přívětivosti v sobě. Známost je završením a podle Lévinase je to „*en-ergeia oddělení*“.¹⁷² Na jejím základě se ze separace stává obydlí až *obydlení*. Nyní existovat znamená teď už pobývat, vlastně je to příchod a návrat k sobě domů jako do země, kde *Já* nachází své útočiště, odpovídající vřelosti pohostinného lidského přijetí. V tomto *obydlení* se skrz intimitu obydlí nabízí nové vztahy k živlům. Každý dům předpokládá ženskou bytost, kde je vstřícně přijímána, tím se vlastně *obydlí* považuje za *zabydlené*. Ženská jinakost je zahalená v cudnosti, křehkosti a zranitelnosti. Žena ale vždy uniká *mé* moci. Vzniká vztah lásky, který směřuje k dalšímu fenoménu, kterým je plodnost. Transcendentní událost erotického vztahu, který ústí v plodnosti, a tedy k otcovství, charakterizuje Lévinas jako vítězství nad smrtí. *Druhý* se v lásce stává absolutní transcendencí, k níž směřuje bytostně nekonečný vztah touhy. Tato *Touha* je vlastně *pohyb*, který neustále počíná nekonečný *pohyb* směřující k budoucnosti. Touha nikdy není dost budoucí a láme se a uspokojuje se, jako nejegoističtější a nejkrutější z potřeb.¹⁷³ „*Plodnost zahrnuje dualitu Identického*“.¹⁷⁴ V plodnosti *Já* se transformuje

¹⁶⁷ Tamtéž s. 113

¹⁶⁸ Tamtéž s. 180

¹⁶⁹ LEVINAS, Emmanuel. *Totalita a nekonečno: (esej o exterioritě)*. Praha: OIKOYMENH, 1997. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 80-86005-20-8, s. 134.

¹⁷⁰ Tamtéž s. 134

¹⁷¹ Tamtéž s. 135

¹⁷² Tamtéž s. 135

¹⁷³ Tamtéž s. 226

¹⁷⁴ Tamtéž s. 239

svět světla, a tudíž i otcovství otevírá možnosti nekonečné *budoucnosti* rýsující se skrz narozeného syna. „Otcovství je vztah *Já*, k cizinci, který je *Mnou*, i když zůstává Druhým. Je to vztah *Já* k samotnému *Já*, které je mi přesto *cizí*“. ¹⁷⁵ Vztah otce k synovi představuje jedinou možnost spásy odděleného subjektu. V početí dítěte se završuje obnovení nového počátku. Nová bytost je schopná opět plodit. V otcovství, v němž sídlí *Já*, je konečné a ukončené smrtí, pokračuje v *Jiném* a tím překonává i stárnutí i osud otce a tím trumfuje čas. Právě otcovství tedy představuje konkrétní překročení hranic nemožného, neboť skrz syna, otec se stává jistým způsobem nekonečný.¹⁷⁶ Lévinas říká, že plodnost *Já* je transcendence s naprostou jedinečností a početí syna (dítěte) podmiňuje postavení *Já*, jako vyvolené bytosti. Ono *Já*, které se zrodilo ze slasti, je moje oddělená *bytost*, která má svůj vlastní střed a svou vlastní existenci.¹⁷⁷ Tato bytost je jako *rozštěpená* do *stejného* a *jiného*. První *Já* otec, přijímá povinnosti a odpovědnost za *Druhé Já*. Čím lépe plní své povinnosti, tím má méně práv. Čím víc je spravedlivý, tím je víc vinen. „*Plodnost plodící plodnost završuje dobro: přesahuje oběť, která dává dar, dar moci daru, početí dítěte*“. ¹⁷⁸ Zde se završuje *Touha* – v daru početí dítěte. Otec není ten, kdo své dítě má, nýbrž dítětem je. V tomto případě vzniká zvláštní paradoxní vztah k tomu, kdo je sice *Druhý*, ale zároveň je *Já*, a tedy vztah *k sobě samému*.¹⁷⁹ Jestliže láska k synovi završuje jediný možný vztah k jedinečnosti jiného, otcovství se děje nicméně zároveň „*jako nespočetná budoucnost*“, ¹⁸⁰ takže „*zplozené Já existuje současně jako jediné na světě i jako bratr mezi bratry*“. ¹⁸¹ Jeho vyvolení se završuje právě tím, že *Já* je situováno tváří v tvář *druhým* tak, aby je „nikdo nemohl nahradit a změnit rozsah odpovědnosti“. ¹⁸² Lidské *Já* se klade v bratrství tak, že všichni lidé jsou si bratři a tvoří sumu lidského celku. Protože moje postavení jakožto *Já*, *jíž způsobuje bratrství* je to vztah k tváři. Vztah

¹⁷⁵ TATRANSKÝ, Tomáš. *Lévinas a metafyzika*. Svitavy: Trinitas, 2004. Studium (Trinitas). ISBN 80-86036-92-8, s. 25.

¹⁷⁶ Tamtéž s.26

¹⁷⁷ LEVINAS, Emmanuel. *Totalita a nekonečno: (esej o exterioritě)*. Praha: OIKOYMENH, 1997. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 80-86005-20-8, s. 220.

¹⁷⁸ Tamtéž s. 220

¹⁷⁹ KRUŽÍK, Josef, ed. a NOVOTNÝ, Karel, ed. *Emmanuel Lévinas – filosofie a výchova: ke stému výročí narození Emmanuela Lévinase*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, ©2006. 288 s. Agora; 2. ISBN 80-239-8833-6, s. 30.

¹⁸⁰ LEVINAS, Emmanuel. *Totalita a nekonečno: (esej o exterioritě)*. Praha: OIKOYMENH, 1997. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 80-86005-20-8, s. 250.

¹⁸¹ Tamtéž s. 250

¹⁸² Tamtéž s. 250

k tváři v bratrství, v němž se *druhý* jeví jako solidární se všemi *jinými*, tvoří sociální řád, kde se otevírá dialog a hledá se cesta k někomu *třetímu*.

3.4 Metafyzická touha

Pojetí touhy u Lévinase vychází ne ze vztahu, ale z „povinnosti vůči druhému“.¹⁸³

V základech touhy by se mohl interpretovat i pojem jako potřeba. *Touhu a potřebu je nutné jasně odlišit od sebe. „Na rozdíl od potřeby se touha naopak živí a prohlubuje“*.¹⁸⁴ Uspokojovat potřeby je pro člověka přirozené. Lidská tělesná potřeba je uchopitelná. Člověk se neustále snaží uspokojovat své tělesné potřeby. Tělo jako orgán je schopné a v průběhu času podložené výkonem své práce dosáhnout požadovaných cílů. „*Potřeba má čas proměnit práci jiné na stejné*“.¹⁸⁵ Můžeme konstatovat, že naplňování těchto potřeb je prázdnota. V naplňování „*potřeb*“¹⁸⁶ se mohu zakousnout a uchopit skutečnosti, tak si přinášet uspokojení asimilací *jiného*.

V naplňování „*Touhy*“¹⁸⁷ není žádné zakusování do bytí, není tu ani nasycení, nýbrž neproměnitelná budoucnost přede mnou.

Vztah k nekonečnému nelze vyjádřit, jsou to potřeby duchovní, neuchopitelné. Vztah k nekonečnu dle Lévinase nelze vyjádřit v pojmech zkušenosti, protože nekonečno přesahuje myšlenku, jenž je myslí.¹⁸⁸ „*Vztah k absolutně k jinému – tj. k tomu, co vždy přesahuje myšlení – potom vztah k nekonečnu uskutečňuje zkušenost par excellence*“.¹⁸⁹ Nenaplněné, nehmotné, duchovní potřeby nejsou důsledky nedostatku, ale otevírají pramen v neuspokojitelné „*Touze*“.¹⁹⁰ Lévinas staví touhu jako samostatný metafyzický pohyb transcendence vedoucí k absolutní jinakosti „*Druhého*“.

„*Metafyzická touha míří k něčemu úplně jinému, k absolutně jinému*“.¹⁹¹ Touha je *Touhou* po absolutně jiném. „*Ten Jiný, po němž metafyzicky toužíme, není „jiný“ jako*

¹⁸³ CHALIER, Catherine. *O filosofii Emmanuela Lévinase: s úvodní studií Jeana Lacroix*. Praha: Ježek, 1993. Filosofické texty. ISBN 80-901625-0-9, s. 22.

¹⁸⁴ TATRANSKÝ, Tomáš. *Lévinas a metafyzika*. Svitavy: Trinitas, 2004. Studium (Trinitas). ISBN 80-86036-92-8, s. 31.

¹⁸⁵ LEVINAS, Emmanuel. *Totalita a nekonečno: (esej o exterioritě)*. Praha: OIKOYMENH, 1997. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 80-86005-20-8, s. 99.

¹⁸⁶ Tamtéž s. 99

¹⁸⁷ Tamtéž s. 99

¹⁸⁸ LEVINAS, Emmanuel. *Totalita a nekonečno: (esej o exterioritě)*. Praha: OIKOYMENH, 1997. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 80-86005-20-8, s. 13.

¹⁸⁹ Tamtéž s. 13

¹⁹⁰ Tamtéž s. 47

¹⁹¹ Tamtéž s. 19

*chleba, který jím, země, kde žiji, krajina, kterou obývám, jako občas já sám pro sebe; tento „já“¹⁹² tento „jiný“.¹⁹³ Běžné potřeby, kdyby mi chyběly, jsem schopen splnit a ukojit. Touha po *Jiném* je postavená výše než štěstí. Lévinas v tomto případě Touhu analyzuje a říká, že „*Touha je touhou v bytosti, která je již šťastná: touha je neštěstí šťastného, přepychová potřeba*“.¹⁹⁴ Své Touze je bytost ochotná obětovat sebe i své štěstí. Podle Lévinase se *Touha* nalézá na vrcholu i „*nad bytím*“.¹⁹⁵ V ní se *bytí* stává dobrotou; v apogeu svého *bytí*, v rozjasněnosti štěstí, egoismu a kladoucí sebe sama jako ego: zde láme své vlastní rekordy, „*zabývá se jinou bytostí*“.¹⁹⁶ Touha je vstřícné přijetí Druhého, počátek mravního vědomí, které se odráží na mé svobodě. V *Rozmluvě* a *Touze* se *Druhý* zpřítomňuje jako partner rozhovoru, jako ten, nad nímž nemohu mít moc, je svobodný, jehož nemohu zabít. Touha je tedy samostatným pohybem transcendence oddělené bytosti.¹⁹⁷ Touha je aspirací, kterou oživuje to, co je hodno Touhy. Rodí se ze svého „objektu“ je zjevením Duše a vychází „ze subjektu“.¹⁹⁸ „*Touha v Lévinasově pojetí též dává čas a umožňuje vnímat budoucnost jako to radikálně nové*“.¹⁹⁹ Metafyzická touha se nedá uspokojit. Intence metafyzické touhy touží po tom, co přesahuje všechno, co by ji mohlo naplnit. Je jako dobrota: vytoužené ji nenaplnuje, nýbrž prohlubuje. „*Tato Touha je absolutní, pokud je toužící bytost smrtelná, je toto toužení neviditelné*“.²⁰⁰*

Transcendence je čas a směřuje k *Druhému*. Ten *Druhý*, ale není cílovým bodem *Touhy*, tam se pohyb *Touhy* nezastavuje. Je *Jiný*, po němž *Touha* touží, je opět *Touha*, transcendence transcendentuje k tomu, kdo transcendentuje – a to právě je to pravé bloudění otcovství trans-substance, jež umožňuje překročit pouze obnovení možného.

¹⁹² Tamtéž s. 19

¹⁹³ Tamtéž s. 19

¹⁹⁴ Tamtéž s. 47

¹⁹⁵ Tamtéž s. 47

¹⁹⁶ Tamtéž s. 47

¹⁹⁷ Tamtéž s. 240

¹⁹⁸ Tamtéž s. 47

¹⁹⁹ SVOBODOVÁ, Zuzana. *Pojetí touhy u Emmanuela Lévinase*. PAIDEIA: FILOSOFICKÝ E-ČASOPIS UNIVERZITY KARLOVY, 2014, 11.1. s. 7. [online]. © Posl. úpravy 23. dubna 2015. [cit. 2021-10-10], 20:45.

Dostupné z WWW:

<https://www.researchgate.net/publication/275346143_Pojeti_touhy_u_Emmanuela_Levinase>

23.1.2022, 20:30,

²⁰⁰ LEVINAS, Emmanuel. *Totalita a nekonečno: (esej o exterioritě)*. Praha: OIKOYMENH, 1997. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 80-86005-20-8, s. 13.

Završení *Touhy* není to, aby se uspokojila, a tím přiznala, že její potřeba je ukojená, ale v tom, že plodí novou *Touhu*.²⁰¹

3.5 Výchova je vztah k sobě samému

Filosofie výchovy je jedním z klíčových vztahů mezi učitelem a žákem. Základním tématem filosofie Emanuela Lévinase je *vztah k druhému, vztah k jinému*. V dnešním globalizovaném světě, ve školách i v různých institucích ve vztahu *k jinakosti* v souvislosti etnické, národnostní, národní, barvy pleti, tělesných dispozic i vyznání, nacházíme v pracích Lévinase nebo mladých interpretů jeho filosofie hodně inspirace. V oblasti etických vztahů jsme vždy povinni odpovídat za *druhého*, „*etické jednání vyrůstá z nároku na uznání svébytnosti a nezávislosti jiného způsobu bydlení ve světě, tj. jiného já, které se identifikuje, poznává se v jiném jako stejném*“.²⁰² Při zkoumání vztahů mezi učitelem a žákem v současném multikulturním prostředí, kdy žáci ještě neovládají dokonale český jazyk, neadaptovali se na české prostředí, tedy „*jiného já*“, které se představuje, poznává se „*v jiném jako stejném*“, se této odpovědnosti za druhého nelze zříci. Učitel v dnešní době musí respektovat a učit nejenom děti, mládež, ale i dospělé našich i cizích národností žijících v našem státě.

Fenomén zvaný „*výchova*“²⁰³ je vždy spojen se záměrným působením *někoho* – rodiče, učitele, vrstevníků „*vychovatele*“²⁰⁴ *na někoho* – na dítě žáka, „*chovance*“.²⁰⁵ Ve výchově se tedy setkávají dva intencionálně aktivní subjekty. Vztah *Stejného k Jinému* je osobní, nepřekonatelný děj v nekonečnu. Nekonečnost se děje jako vložení *jeho* ideje do *mne*. Všechno *jiné* se stává *stejným*. Cílem Lévinase je ukázat dle vlastní analýzy existence, jak do *bytí* vstupuje *mohutnost* skrze absolutní jinakost *druhého*. U Lévinase se setkáváme s pojmem *intencionality*. *Každé vědění jakožto intencionalita už předpokládá ideu nekonečna, neadekvací par excellance*“.²⁰⁶ Učení zde Lévinas

²⁰¹ Tamtéž - s. 240

²⁰² Palouš, Radim, *Lévinasova asymetrická intersubjektivita ve výchově* in KRUŽÍK, Josef, ed. a NOVOTNÝ, Karel, ed. *Emmanuel Lévinas – filosofie a výchova: ke stému výročí narození Emmanuela Lévinase*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, ©2006. 288 s. Agora; 2. ISBN 80-239-8833-6, s. 81.

²⁰³ Srov. Bláha, Krámský, Kružík, Palouš, Čapek, Kouba, Vrabec a další (2006).

²⁰⁴ Tamtéž s. 81

²⁰⁵ Tamtéž s. 81

²⁰⁶ LEVINAS, Emmanuel. *Totalita a nekonečno: (esej o exterioritě)*. Praha: OIKOYMENH, 1997. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 80-86005-20-8, s. 14.

představuje jako subjektivitu, pohostinné přijímání druhého ve svém domě.²⁰⁷ Subjektivita v Lévinasově podání dokáže nemožné požadavky. Důležitým mezníkem této ontologické události je uspořádání subjektu „já“, odděleného od neosobního bytí. Takto uspořádána interiorita nám umožňuje setkání subjektu „tváří v tvář s druhým“.²⁰⁸ Toto setkání je pohybem transcendence a má svou časovou strukturu. Tato interiorita je otevřená plodnosti, umožňuje přijímat přítomnou chvíli jako bránu do budoucnosti.²⁰⁹ Bytost, která překračuje bytí, směřuje k exterioritě a ve vztahu k *Druhému* překračuje bytí. „Přítomnost exteriority v řeči začíná přítomnost tváře“.²¹⁰ Exteriorita druhého je jeho výzva, je to volání *Druhého* ke mně. Tento *druhý* je absolutně jiný, je to cizinec, je to však svobodný člověk, protože jenom od absolutně svobodného člověka se můžu učit. Lévinas říká, že se učíme zvenčí od *druhých*, protože člověk je vyučovaná bytost, pravda ke mně přichází odjinud. Jazyk, slova, řeč je vyjádření tváře. Slovo a láska k sobě inklinují, je mezi nimi blízký vztah.²¹¹ Mluvit k někomu znamená porozumět mu. Tento vztah k tváři se děje jako dobrota, mravnost a svoboda, která je proti každé totalizaci bytí.²¹² Omezená svoboda vede k libovůli, ne k svrchovanosti. Přistoupit ke *druhému* znamená zpochybnit *moji* svobodu, *moji* živoucí bezprostřednost, *moji* vládu nad věcmi, svobodu „síly v pohybu“.²¹³ Lévinas se ve svých pracích vyhýbá pojmu výchova, raději volí pojem vyučování, čímž se distancuje hlavně od platónské maieutiky. Při výchově Lévinas vychází ze dvou pramenů. Z řecké filosofie Platóna a Sokrata interpretovanou PAJDEIA.

Druhý výchovný pramen Lévinase vychází z biblické koncepce Starého zákona, zejména z Knih moudrosti a Přísloví v textu z Dt 8, 5: „*Uznej tedy ve svém srdci, že tě Hospodin, tvůj Bůh, vychovával, jako vychovává muž svého syna. Proto budeš dbát na přikázání Hospodina, svého Boha, chodit po jeho cestách a jeho se bát*“,“²¹⁴ zde spojuje výchovu a bázeň. Tento text a jiné biblické texty, kde Bůh napomíná a následně trestá

²⁰⁷ Tamtéž s. 13

²⁰⁸ TATRANSKÝ, Tomáš. *Lévinas a metafyzika*. Svitavy: Trinitas, 2004. Studium (Trinitas). ISBN 80-86036-92-8, s. 18.

²⁰⁹ LEVINAS, Emmanuel. *Totalita a nekonečno: (esej o exterioritě)*. Praha: OIKOYMENH, 1997. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 80-86005-20-8, s. 268.

²¹⁰ Tamtéž s. 269

²¹¹ CHALIER, Catherine. *O filosofii Emmanuela Lévinase: s úvodní studií Jeana Lacroix*. Praha: Ježek, 1993. Filosofické texty. ISBN 80-901625-0-9, s. 10-11

²¹² LEVINAS, Emmanuel. *Totalita a nekonečno: (esej o exterioritě)*. Praha: OIKOYMENH, 1997. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 80-86005-20-8, s. 268–269.

²¹³ Tamtéž s. 271

²¹⁴ Tamtéž s. 95

vyvolený židovský národ v průběhu dějin a postihuje je utrpením, aby je tak pokáral, napravil poklesky a přivedl je zpět na pravou cestu k sobě. Takto pojatá výchovná koncepce má teologický význam dopadající na židovský lid. Ta v sobě zahrnuje výchovu, kulturu, tradice a vychází ze Starého zákona.

Výchovu chápe Lévinas jako vztah založený na nelhostejnosti k druhému. Tvář *druhého*, s nímž se setkávám, je nepřevoditelná a neredukovatelná na cokoli jiného, nesrovnatelná s čímkoli jiným.

3.6 Shrnutí kapitoly

Z výše uvedeného se jeví, že Lévinasovo pojetí domova má odlišný význam než dům – domov, který popisuje Patočka. Lévinas vychází z počátku lidské existence jedince. Dům podle Lévinase začíná být domovem, až když je zabydlený skrz nekonečno a setká se s tváří *druhého*. Být zodpovědný za *druhého* víc, než je *on* za *mne*, se podle Emmanuela Lévinase spojuje s domovem. Bez existence *druhé strany bytí* by neexistoval ani domov. Na tom je vlastně postavená celá filosofie Lévinase. Skrz Touhu k intimitě se zobrazuje v tváři *druhého* slast. Ten *Jiný*, který přijímá pohostinnost *par excellence* a má vztah k této intimitě, je Žena. „Žena je podmínkou usebrání, interiority Domu a bydlení“.²¹⁵ Oddělena bytost díky obydlí opouští své přirozené prostředí existence a nejistá slast se mění na starost o denní potřeby, na které si vydělává práci. Práce se jedince zmocňuje, ovlivňuje nabývání nových věcí a jedinec je unášen slastí, protože prožívá nezávislost *svého bytí*. Svoji práci vykonává rukama. Tyto ruce jsou schopné k uchopení, hnětení, hlazení, naplňování slastí, ale dokážou i drtit a ničit. Vztah *Já, Ty* je vnímán v mezilidském vztahu, který Lévinas označuje jako *ženská jinakost*. Vzniká vztah lásky. Lévinas zde poukazuje na ženský prvek, který směřuje k dalšímu fenoménu, kterým je plodnost. V plodnosti *Já* se transformuje svět světla, a tudíž i otcovství otevírá možnosti nekonečné *budoucnosti*, rýsující se skrz narozeného syna. Otcovství Lévinas charakterizuje jako vítězství nad smrtí. Lévinas říká, že plodnost *Já* je transcendence s naprostou jedinečností a početí syna (dítěte) podmiňuje postavení *Já*, jako vyvolené bytosti. Láska k synovi završuje jediný možný vztah k jedinečnosti *jiného*, otcovství. Vzniká vztah k tváři, v bratrství tvoří sociální řád, kde se otevírá

²¹⁵ LEVINAS, Emmanuel. *Totalita a nekonečno: (esej o exterioritě)*. Praha: OIKOYMENH, 1997. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 80-86005-20-8, s. 135.

dialog a hledá cestu k někomu *třetímu*. V dalších bodech práce jsem se věnovala metafyzické *Touze*. Lévinas staví *Touhu* jako samostatný metafyzický pohyb transcendence, vedoucí k absolutní jinakosti *Druhého*. „*Metafyzická Touha míří k něčemu úplně jinému, k absolutně jinému*. Tato *metafyzická Touha* se nedá uspokojit. Učení podle Lévinase tkví v setkání s *Druhým*, který je svobodný a absolutně *jiný* než *Já*. „*Učím se z venčí od druhého*“.²¹⁶ Tvář druhého mne oslovuje řečí. Lévinasovo učení pramení z řecké filosofie i judaistické moudrosti vepsané ve Starém zákoně.

²¹⁶ LEVINAS, Emmanuel. *Totalita a nekonečno: (esej o exterioritě)*. Praha: OIKOYMENH, 1997. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 80-86005-20-8, s. 54.

4. Etické hodnoty u Jana Patočky a Emmanuela Lévinase

4.1 Filosofové Jan Patočka a Emmanuel Lévinas

Z jakých pramenů vycházela podobná filosofie Jana Patočky a Emmanuela Lévinase? Filosofové Jan Patočka a Emmanuel Lévinas byli žáky Edmunda Husserla a Martina Heideggera. Vycházeli z interpretace Husserlova fenomenologického postoje a z Heideggerovy fundamentální ontologie. Později se od svých učitelů profesně odklonili. Ve svých pracích se zabývali problematikou *Jiné* a vztah k *Jinému*. Obsah práce nelze sjednotit, i když se na první pohled zdá, že se jednalo o podobný, nebo ten samý předmět. Už v základech byl rozdílný a východiska u obou filosofů různá. Zabývali se problémem, jak uchopit a pojmut vztah k *Jinému* tak, aby při tom neztratil svoji jedinečnou *jinakost*.

Lévinas vycházel prioritně z judaistické tradice. Patočka byl inspirován řeckou filosofií.

Lévinas si uvědomuje, že jeho filosofická osobnost se rozvíjí, nesetrvává ve svých filosofických počátcích. Jako filosof sleduje každou činnost v lidské společnosti. Lévinas říká, že filosof, i přes svou angažovanost ve světě, si má zachovat svou prorockou distanci od každodenních událostí. Neměl by se zaplétat do každodenní politiky. Má být prorokem a vždy vybízet k základnímu etickému postoji. Nejdůležitější vlastností každého filosofa by měla být bdělost a všímavost ke všem bezbranným a utlačovaným. Měl by mít v úctě vdovu, sirotka i cizince.

Podle Jana Patočky je třetí existenční pohyb – sebenalezení, pohyb průlomu, nejvýznamnější. Člověk se ocitá na hranici světa. Je nucený vydat sám sebe, obětovat se ve prospěch jiného, ve prospěch obce, státu, světa. Dochází k otřesu a odhalení celku světa a tím i skutečnosti, že naše existence není tak jednoznačně zajištěná. Oba předchozí životní pohyby jsou v ohrožení. Je potřeba bojovat, aby byly zajištěné dobré podmínky pro první a druhý životní pohyb. Otřes způsobí průlom a navodí jiné možnosti.

Jan Patočka si prošel a vnímal otřesy společnosti mnohokrát, jako byl vznik 1. Československé republiky, druhá světová válka, poválečná republika, padesátá léta, šedesátá léta, Pražské jaro, uvolnění, okupace spojeneckými vojsky, normalizace, sedmdesátá léta a vznik Charty 77. Politický režim po roce 1968 a hlavně v sedmdesátých letech Patočku perzekuuje. Je stíhán a vyslýchán STB. Jan Patočka předtím přednášel a byl profesorem na Karlově univerzitě. Totalitním režimem však

byl zbaven všech funkcí, přednášky následně vede v ilegalitě. V průběhu té doby se rozvíjí jeho osobnost i jeho etické myšlení. Z pozice filosofa vnímal společenské problémy dané doby a reagoval na ně. V roce 1977 se stává jedním z mluvčích Charty 77. Václav Havel píše, že Patočka vtiskl Chartě občanský a mravní rozměr, který by mu stěží mohl vtisknout někdo jiný.²¹⁷ Patočka se odmítá smířit se lživou propagandou a ideologií, říkával: „...*nežít se lží, tedy žít v pravdě*“.²¹⁸ Patočka vidí význam Charty 77 „*ve třech rovinách: v občanské, mezinárodní a mravní*“.²¹⁹ Jan Patočka zemřel 13. března 1977 v noci po opakovaném mnohahodinovém výslechu STB.

Emmanuel Lévinas zažil totalitní režim ve válečných letech jako francouzský důstojník, přežil válku v zajateckém táboře. Pro filosofa Lévinase je vzorem politika biblický Josef (syn izraelského patriarchy Jákoba), který předpokládá období nedostatku. V čase hojnosti plní sýpky obilím, aby mohl nasytit obyvatelstvo v době hladomoru. „*Myslet na hlad lidí to je prvořadá politická funkce*“.²²⁰ Připomíná, že texty hebrejské tradice mohou být nositeli civilizace.²²¹ Vyžadoval, aby si filosof i přes svou angažovanost ve světě zachoval prorockou distanci od každodenních událostí a aby se nezaplétal do každodenní politiky.²²²

4.2 Jan Patočka

„*Jan Patočka je filosofem zjevnosti – hlavním motivem jeho filosofování byl problém zjevování fenoménu*“,²²³ je tedy právem pokládán za fenomenologického filosofa. Sám Patočka se považuje za metafyzika.

Tělesnost naší existence je vlastně skutečné živé tělo, které je základem živého života. Tato existence má svoji základní pohybovou rozmanitost, která podle Patočky odpovídá

²¹⁷ HAVEL, Václav a Karel HVÍŽDALA. *Dálkový výslech*. Praha: Euromedia Group. Universum (Euromedia Group). ISBN 978-80-2427547-5.

²¹⁸ PETŘÍČEK, Miroslav. *Úvod do (současné) filosofie: [11 improvizovaných přednášek]*. 4., upr. vyd. Praha: Herrmann & synové, 1997. 178 s. ISBN 80-238-1741-8, s. 241.

²¹⁹ BLECHA, Ivan. *Jan Patočka*. Olomouc: Votobia, 1997. Velká řada (Votobia). ISBN 80-7198-287-3, s. 192.

²²⁰ CHALIER, Catherine. *O filosofii Emmanuela Lévinase: s úvodní studií Jeana Lacroix*. Praha: Ježek, 1993. Filosofické texty. ISBN 80-901625-0-9, s. 36.

²²¹ Tamtéž s. 39

²²² KOVAC, Edvard. *Stopy nekonečna v člověku*. Reflexe: Filosofický Casopis, 1992, 5. {Reflexe: Filosofický Casopis} [online]. © 1992. [cit. 2021-09-11]. s.14. 20:50. Dostupné z WWW:

<https://www.reflexe.cz/Reflexe_05-06_KOVAČ.Edvad.Stopy_nekonecna_v_cloveku>..

²²³ REZEK, Petr. *Jan Patočka a věc fenomenologie*. 2. vyd. Praha: Jan Placák – Ztichlá klika, 2010. 177 s. Petr Rezek – Spisy; sv. 6. ISBN 978-80-903898-6-1, s. 55.

třem životním pohybům. Podle Jana Patočky „bytí ve světě“ se vztahuje ke třem životním pohybům.

První životní pohyb, (který jsem podrobně rozvedla v bodě 2.6.1) zakotvení, respektive *akceptace*, je vlastně *instinktivně-afektivní pohyb*. V instinktivně – afektivní oblasti jsme odkázáni na druhého člověka, dárce bezpečí, kde jedinec má bezpečí a ochranu. Přimkne se nejčastěji ke tváři matky jako ochránkyni. V tomto přimknutí, aktivním splynutí, pociťuje dítě *slast*²²⁴ – je to *blaženost*.²²⁵ (Podobnost s Lévinasem – *Ženský prvek, tvář, slast – blaženost*).

Tady můžeme konstatovat podobnost s Lévinasem, Tělo je vlastnictví sama sebe. „*Lidská potřeba již spočívá v Touze, Potřeba má čas proměnit práci jiné ve stejné*“.²²⁶ Živé tělo pracuje jako orgán vztyčený vzhůru a pro to tělo, pro které pracuje, si našlo čas být *já* a přitom žít v *jiném*. Tady se práce proměňuje v slasti. Intimitu domova vytváří u Lévinase ženský prvek, který je důležitým prvkem v zabydlování.

Orientovanost a situačnost poukazuje u Jana Patočky k tělesnosti. Tělesnost v tomto smyslu znamená praktickou volní tělesnost. Protože jedinec prostřednictvím těla, kterým vládneme a vše ovládáme, můžeme se ve světě účastnit a měnit procesy v něm. „*Tělesnost však je ještě v jiném smyslu orientací: tělo svými potřebami působí, že život sám sebe bere za účel a že mu k tomu slouží předmětnosti jako prostředky. Orientovanost se tedy děje přes tělo v subjektivním smyslu, přes tělo aktivní, ale to neznámá ještě, že je veskrze orientací k tělu*“.²²⁷ Tělesná orientace má své referenční centrum, které je mimo vlastní tělo. Každá akce těla má svou orientaci zásahu, a to vyžaduje referent. Tímto referentem je Země. K Zemi se vztahuje hmotné i univerzální tělo. Skrz tvář země jako nositele a referenta všech vztahů se jeví Země rovněž jako *síla* a *moc*. *Síla* vstupuje do konfliktu s jinými a *moc* má svou říši, v níž nemá soupeře. Jenom Země ovládá tyto živly. Země-moc je něco, co vládne nade mnou, nad mým životem i nad mou smrtí. Jsem závislý na Zemi, základním rytmem svých tělesných potřeb. Protože tělo je to, čím cítím a hlavně jednám. Patočka rozeznává ještě druhý silný referent. „*Je tady ještě jiný referent, podstatně daleký, nehmatný, nezvládnutelný*

²²⁴ PATOČKA, Jan, KOUBA, Pavel a Ondřej ŠVEC, ed. *Fenomenologické spisy*. Praha: OIKOYMENH. ISBN 978-80-7007-332-2, s. 320.

²²⁵ Tamtéž s. 320

²²⁶ LEVINAS, Emmanuel. *Totalita a nekonečno: (esej o exterioritě)*. Praha: OIKOYMENH, 1997. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 80-86005-20-8, s. 99-106.

²²⁷ PATOČKA, Jan, KOUBA, Pavel a Ondřej ŠVEC, ed. *Fenomenologické spisy*. Praha: OIKOYMENH. ISBN 978-80-7007-332-2, s. 218.

*tělesným dotykem, i když se projevuje sebezpřítomněji – referent, k němuž náleží všechno podstatně nedotknutelné – nebesa, světlo, světla a „tělesa“ nebeská, všechno, co náš obzor uzavírá bez uzavření, co tvoří vnějšek jako stále nás uzavírající vnitřek – referent mluvící podstatně jen k našemu zraku, k onomu nehluchému smyslu dálky“.*²²⁸ Nebe je nedotčené a nedotknutelné. Tvoří sféru světla a tmy, dne a noci i jejich příchodu a přechodu. Na zemi je možno se ztratit, ale na nebi nikdy. *Nebe i Země jsou ve vzájemném neustálém kontaktu a průniku ve vzájemných odkazech přirozeného okolí bytosti, která má svět, blízkost i dálku, ovládání a i vydatnost, činnou vůli i schopnost distancovat se.*²²⁹ Kontakt s *druhým* nazývá Patočka středem našeho světa, je to prvotní nejdůležitější komponent centra přirozeného světa, jehož *půdou*, kde se rozvíjí, je „*země a periferii nebe*“.²³⁰ Kontakt s druhým je nejvlastnější obsah našeho světa, je to hlavní smysl našeho bytí. Kontakt s druhým vytváří vlastní prostředí našeho smyslového kontaktu s druhým a jeho přítomnost se mnou ve světě je zaměřená na sféru lidí, na lidský prostor. Lidský život je hledání a objevování druhého v sobě a sebe v druhém. V celém lidském dramatu života, jde o prioritu, zda bude či nebude objeveno „*lidské nitro*“,²³¹ které se skrývá za vším, co se zjevuje. Druhý působí, že jsme naplnění, že jsme došli k cíli i přes své jednotlivé potřeby a nedostatky.

4.3 Etika Emmanuela Lévinase

Lévinasova intencionalita je rozdílná od Husserlovy intencionality. Lévinas se hodně blíží k Heideggerovi, který ji nahradil slovem (*Sorge*). Lévinas používá místo intencionality pohled do tváře. Nejde tady o pohled, který by si všímal krásy, barvy očí nebo tvrdosti, ale jde o pohled, který mne žádá o pomoc a volá mne do služeb, zavazuje si mne. *Epifanie tváře* pro Lévinase znamená bezprostřední přítomnost *Druhého* jako *Druhého*. „*Nahota tváře je konkrétním symbolem této bezprostřední přítomnosti Druhého. Nahotou své tváře druhý vstupuje do naší osobní existence, prolomuje její individualistické hradby a rozevírá nás k tomu, kdo nás přesahuje*“.²³² Druhý ve své tváři odráží *Moji odpovědnost k Druhému a představuje vztah, který mohu s Tváří*

²²⁸ Tamtéž s. 220

²²⁹ Tamtéž s. 220

²³⁰ Tamtéž s. 222

²³¹ Tamtéž s. 224

²³² LEVINAS, Emmanuel. *Být pro druhého: (dva rozhovory)*. Přeložil Jan SOKOL. Praha: Zvon. Logos (Zvon). ISBN 80-7113-217-9, s. 12.

Druhého navázat. Ve skutečnosti za tím stojí pohled do Boží tváře. Tvář *Druhého* podle Lévinase vyzařuje Nekonečno, a to Nekonečno je Boží „stopou“.²³³ Nekonečno chápe Lévinas jako nekonečnou etickou povinnost. Lévinas, ale poukazuje na to, jestliže *Druhý* je mým jediným partnerem, měl bych jenom povinnosti. Já, ale žiji ve světě, kde není pouze jeden *Druhý*. Vedle mne žije ještě *třetí*, který také je můj *Druhý*, můj bližní. Moje práva nevycházejí z *Druhého* podle Lévinase, ale ze třetího. Zranitelnost tváře není vázaná na žádnou osobu, okolnosti či okamžiky. Etická výzva této zranitelnosti, jež sama o sobě naznačuje povinnosti a její radikální bezmocnost ze mne dělá „rukojmí“.²³⁴ „Ručíme za jeho život svým životem“. *Druhý* se nachází vždy přede mnou. Odpovědnost za *Druhého* je před mou svobodou, je minulostí, na kterou si nemohu vzpomenout, protože nikdy nebyla mou přítomností, Lévinas tady mluví o „absolutní minulosti“.²³⁵ Lévinasova etika tváře *Druhého* osvětluje všechny významy v lidském životě, zvláště však řeč. Řeč nabývá důležitosti právě díky etické významnosti při setkání s tím *Druhým*. Lévinas vyžaduje, aby etický vztah byl prioritní před jakýmkoliv poznáním. To znamená, že subjekt je odpovědný za bližního již před tím, než ho jako lidskou bytost pozná, neboť právě etický postoj takové poznání umožňuje. Lévinasova etika je čistá, prorocká etika. Lévinas říká, že každý člověk je prorok, vyvolený už před narozením, před bytím a předurčený ke svému etickému poslání. A když se stane člověkem, tak tomu předurčení neujde. Lévinas věří, že člověk je od samého počátku v „nesprávném bytí“, a dokud se neprobudí, nepřijme své osvobození a nevyjde ze sebe k *Druhému*. *Druhý* je totiž ve mně obsažen již od samého počátku. Ten *Druhý*, co je ve mně, je ideou Nekonečna, která mne daleko přesahuje, a proto ani nemůže ze mne vycházet. Lévinas je přesvědčen, že filosof má být prorokem a má vyzývat za každých okolností k základnímu etickému postoji.

²³³ TATRANSKÝ, Tomáš. *Lévinas a metafyzika*. Svitavy: Trinitas, 2004. Studium (Trinitas). ISBN 80-86036-92-8, s. 34.

²³⁴ KOVAC, Edvard. *Stopy nekonečna v člověku*. Reflexe: Filosofický Casopis, 1992, 5. s. 9. {Reflexe: Filosofický Casopis} [online]. © 1992. [cit. 2021-09-11]. 23:42.

Dostupné z WWW:

<https://www.reflexe.cz/Reflexe_05-06_KOVAČ.Edvad.Stopy_nekonecna_v_cloveku.>

²³⁵ Tamtéž s.10

4.4 Výchova

Svobodová ve svém díle hovoří, že výchova je činnost, pomocí které se má člověk stát tím, co mu je jako člověku přiměřené.²³⁶ Není zbavena aktivity ze strany toho, kdo vychovává, tedy vychovatele, učitele. Ke svobodě výchovy se rovněž pojí její odpovědnost. Výchova a odpovědnost, jak uvádí Svobodová, nemůže být nařízená, může být jen vzata na sebe.²³⁷ Jan Patočka hovoří o odpovědnosti v přímé souvislosti vytvořením sebe sama: „*Odpovědnost je zároveň skutečnost, kázeň, respekt druhého a – moudrost, poznání (protože) vytvoření sebe sama, toho já, které předtím, před vznikem odpovědného postoje, nebylo*“.²³⁸ Tato odpovědnost povolává, vyzývá učitele, aby se stal pro výchovu tím, kdo přichází s poselstvím, aby žák, který poslouchá, „*slyšel*“, nebo který *nahlíží, viděl*“.²³⁹ Podle Zuzany Svobodové učitel není ten, kdo poroučí a přikazuje, ale ten, který touží přenechat, odevzdat, dát do ochrany a správy odkaz dalším generacím.²⁴⁰

Odpovědnost za druhého Lévinas chápe „*jako odpovědnost za to, co jsem neudělal já, co se mě dokonce ani netýká; nebo co se mě týká, s čímž se setkávám jakožto s tvář*“.²⁴¹ Obvyklé je, že člověk je odpovědný za to, co dělá sám, ale v prázkladu odpovědnosti za druhého je „*jinak než být*“.²⁴² To znamená, že je odpovědný i za jeho vlastní odpovědnost. Převzme-li člověk odpovědnost za druhého, činí tak svobodně a převezme na sebe rovněž veškeré následky, které z toho plynou. „*Jsem tedy vyvolen k tomu, abych byl odpovědný*“.²⁴³ Ve skutečném životě k tomu přichází ještě jiná hlediska, která vyžadují spravedlnost také pro mě. Spravedlnost je pro mě reálná, pokud zachovává ducha ne-interesovanosti. Subjektivita se ustavuje zároveň s tím, jak jí připadá odpovědnost za druhého. Dokonce jde až tak daleko, že přijímá odpovědnost za druhého. Bere na sebe úděl rukojmího.

²³⁶ SVOBODOVÁ, Zuzana. *Nelhostejnost: črty k (ne)náboženské výchově*. Praha: Malvern, 2005. ISBN 80-86702-07-3, s. 54.

²³⁷ Tamtéž s. 54

²³⁸ Tamtéž s. 55

²³⁹ Tamtéž s. 56

²⁴⁰ Tamtéž s. 79

²⁴¹ LEVINAS, Emmanuel. *Etika a nekonečno*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1994. Oikúmené (ISE). ISBN 80-85241-67-6, s. 181.

²⁴² Tamtéž s. 182

²⁴³ CHALIER, Catherine. *O filosofii Emmanuela Lévinase: s úvodní studií Jeana Lacroix*. Praha: Ježek, 1993. Filosofické texty. ISBN 80-901625-0-9, s. 20.

4.5 Zhodnocení

Náplní této kapitoly bylo představit etické hodnoty myslitelů Jana Patočky a Emmanuela Lévinase. Přínos filosofie Jana Patočky může být spatřován například v důkladném promýšlení úkolu člověka, obce a státu přes všechny překážky, kterými se v průběhu života setkával a zdolával je. Jan Patočka nikdy nevzdával boj proti temné totalitě. Profesně se zabýval problematikou člověka, lidské existence v přirozeném světě, tedy „*bytí ve světě*.“ Lidský život Patočka chápe jako pohyb, který uvádí ve svých třech životních pohybech. V této kapitole poukazují na první životní pohyb týkající se přijetí druhého, kde zdůrazňují přimknutí, slast i ženský prvek. *Lidský život je hledání a objevování druhého v sobě a sebe v druhém.*²⁴⁴

Podobné parametry nacházím i u Lévinase – intimitu domova, ženu, tvář, slast, zabýdlování. Ve svých pracích se zabývali problematikou *Jiné* a vztah k *Jinému*. Lévinasova etika tváře *Druhého* osvětluje všechny významy v lidském životě, zvláště však řeč. „*Nahotou své tváře druhý vstupuje do naší osobní existence, prolomuje její individualistické hradby a rozevírá nás k tomu, kdo nás přesahuje*“.²⁴⁵ Bez existence *druhé strany bytí* by neexistoval ani domov. Na tom je vlastně postavena celá filosofie Lévinase.

K odpovědnosti při výchově Jan Patočka vyzývá učitele, aby přicházel s poselstvím, které když žák poslouchá, *slyšel* a když nahlíží, aby *viděl*. Dokázal odezvat žákům poselství pro další generace, které dokážou uchovat a následně nové generaci předat.

Převezme-li člověk odpovědnost za druhého chápe Lévinas tak, že to činí svobodně a rovněž převezme na sebe veškeré následky, které z toho plynou.

V další části kapitoly se věnuji politické angažovanosti Jana Patočky, a jeho neúnavnému boji za občanská a lidská práva, která se završila v Chartě 77, již se stal tvář a byl třetím mluvčím této občanské iniciativy. Naproti tomu Lévinas říká, že filosof má sice vnímat politické klima ve společnosti, ale nemá se politicky angažovat. Pro filosofa Lévinase byl vzorem politika biblický Josef, (syn izraelského patriarchy Jákoba) který předpokládá období nedostatku. V čase hojnosti plní sýpky obilím, aby mohl nakrmit obyvatelstvo v době hladomoru.

²⁴⁴ PATOČKA, Jan, KOUBA, Pavel a Ondřej ŠVEC, ed. *Fenomenologické spisy*. Praha: OIKOYMENH. ISBN 978-80-7007-332-2, s. 218.

²⁴⁵ LEVINAS, Emmanuel. *Být pro druhého: (dva rozhovory)*. Přeložil Jan SOKOL. Praha: Zvon. Logos (Zvon). ISBN 80-7113-217-9, s. 12.

Závěr

V této diplomové práci nám šlo o to, jak nejlépe vystihnout a popsat význam fenoménu domova z hlediska výchovy lidského jedince. Domov je a bude stále jednou z důležitých podmínek života pro každou lidskou bytost. V této práci jsme se zabývali filosofií domova, neboť domov je fenoménem, s nímž každý člověk přichází nějakým způsobem do styku. A je to právě domov, kde se setkává lidská bytost s výchovou od počátku svého bytí.

Stěžejním tématem této práce byl *fenomén domova* a jeho význam pro výchovu, který jsme v první části interpretovali z hlediska průběhu lidské historie a následně z pohledu filosofů Jana Patočky a Emmanuela Lévinase.

K osobnímu rozvoji jedince přispívá škola, učitelé, vychovatelé. Primární základy získává jedinec už ve svých počátcích v rodině. Výchova člověka není konečný stav, který začíná narozením a končí jeho osamostatněním, ale podle Patočky můžeme říci, že vzdělání je setrvalý životní pohyb. Dítě, jako by po narození tvořilo jakýmsi podivným způsobem s matkou jednu bytost. Je na ní závislé nejen tělesně a duševně, ale i lidsky. Tento lidský faktor nenastane v případě, že je dítě od narození, nebo v brzké době po narození odloženo v úložném boxu (babyboxu), nebo může být narušen i žije-li v nějakém sociálním zařízení. Tato zařízení můžou jen zřídka nahradit skutečný domov i když v současné době je v mnoha těchto zařízeních, hlavně v dětských domovech věnována úžasná, skutečně lidská péče o děti a mládež. Negativní vliv na dětskou duši může mít i střídavá péče, kdy dítě střídá dvě domácnosti, má dva domovy. To jsou paradoxní vymoženosti nové, moderní doby. Je mír, blahobyť, ale z etického hlediska není vše úplně v pořádku. Může technika či hodnotné dárky nahradit oba rodiče? I v dnešní vyspělé, moderní době domov představuje hodnotu, která by neměla být snížena za žádných okolností. Fenomén domova nelze změřit, ani zvážit, ani si ho koupit, ani dobře definovat. Domov můžeme jenom vnímat, cítit a vidět ho svým vnitřním zrakem.

Smyslem výchovy podle Komenského je probudit v lidském jedinci jiskru, aby dokázal pečovat o moudrost, mravnost a zbožnost. Zuzana Svobodová uvádí, že „*výchova není výroba, vzdělání není vpravování podle předloh do mechanické paměti*“.²⁴⁶ Výchova je složitý proces, kde učitel – vychovatel vstupuje do třinácté

²⁴⁶ PALOÚŠ, Radim a Zuzana SVOBODOVÁ. *Homo educandus: filosofické základy teorie výchovy*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1901-9, s. 22.

komnaty vychovávaných svěřenců, nemanipuluje s nimi, jenom se pokouší ukázat správnou cestu k dobru. Pomáhá vzklíčit zrnku touhy po vědění a poznávání. Jestliže se vychovávanému a vzdělávanému bude v následujícím životě dařit, neměl by si učitel – vychovatel toto přičítat, jako svoji zásluhu.²⁴⁷

V dnešní moderní době se kladou velké nároky na profesní vzdělání učitelů, které jsou spjaty s různými východisky spojenými s novými technologiemi a vzdělávacími procesy. Internet, výpočetní technika dominují ve světě, a tím se mění i představy o pojetí učitelství v dimenzích učitelského povolání. Učitel pečuje o celkovou kultivaci a růst osobnosti žáka či studenta. Je schopen reflexe, sebereflexe, evaluace, chápe učitelství a dokáže kriticky posoudit své nedostatky. Učitel v dnešní době usnadňuje učení, vytváří příznivé podmínky pro vyučování, podporuje živou komunikaci, dokáže poskytnout příležitost k uvolnění. Učitelská práce se vždy propojuje se třemi základními atributy: *teorie, praxis, poesis*, vždy ve vztahu člověka ke světu a k sobě samému.

„*Aby vůbec mohla vzniknout výchova, je nezbytné sebezpožívání, sebevědomí, sebeúcta, sebeocení jako základ možnosti sdílení, spolubytí, spolupráce, soužití s vychovávaným, ve všech konkrétních modalitách, v nichž se rozvíjí péče, starost, respekt a úcta*“.²⁴⁸ Studium učitelského povolání nikdy není u konce, protože pedagog se v dnešní době celoživotně vzdělává a sebevzdělává.

Jan Patočka se stává v roce 1977 třetím mluvčím Charty 77. „*Patočka hned na počátku vtiskl Chartě mravní rozměr, který by jí stěží mohl vtisknout někdo jiný*“ (Havel 1989 s.116) Patočka zůstal přesvědčen, že filosof nemůže ignorovat politiku a režim státu, má se zasadit o prosazení dobra a pravdy svobodných občanů. „*Patočka vidí význam Charty 77 ve třech rovinách: v občanské, mezinárodní a mravní*“.²⁴⁹ Filosofická otázka nebude umlčena, protože otázky jsou tím, co filosofii oživují, a Patočka po vzoru Sokrata byl věčným tazatelem.

Lévinas zastával názor, že filosof má sice vnímat politické klima ve společnosti, ale nemá se politicky angažovat. Bez existence *druhé strany bytí* by neexistoval ani domov. Na tom je vlastně postavena celá filosofie Lévinase.

²⁴⁷ Tamtéž s. 22

²⁴⁸ PELCOVÁ, Naděžda a SEMRÁDOVÁ, Ilona. *Fenomén výchovy a etika učitelského povolání*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2014. 220 s. ISBN 978-80-246-2636-9, s. 50.

²⁴⁹ BLECHA, Ivan. *Jan Patočka*. Olomouc: Votobia, 1997. Velká řada (Votobia). ISBN 80-7198-287-3, s. 192.

Autorka práce zde doplnila ještě osobní zkušenost z průběhu své vlastní pedagogické praxe pedagoga volného času. Na základě této praxe a zároveň studia a přípravy této diplomové práce si povšimla, že každý jedinec si nese životem jakousi *mezuzu*. Přenáší si nějakou důležitou maličkost s sebou do svého nového domova, která ho doprovází v průběhu celého života. Vidí v ní nejen vzpomínku – je v ní uchováno posvátno pravého domova. Filosofie výchovy Jana Patočky a Emmanuella Lévinase se ji vryla hluboko do povědomí. Bude natrvalo jejím zrcadlem v soukromém i profesním životě.

Dopracovali jsme se k cíli práce, který byl vytyčen na počátku. Je vhodné položit si otázku, jestli byly splněny úkoly, které jsme si stanovili na začátku. Jestliže cílem této práce bylo vystihnout a popsat význam fenoménu domova z hlediska výchovy lidského jedince, tak v první kapitole jsme se věnovali prioritě pojmu „fenomén domova z hlediska výchovy lidského jedince“. Následně jsme sledovali vývoj názorů na tuto problematiku pohledem antických, českých a světových filozofů. Seznámili jsme se s domovem v antickém Řecku. Dům, *oikos*, byl prostorem společnosti, který sloužil všem obyvatelům domu a panoval zde řád a rovnováha. Člen takové rodiny v sobě pocíťoval posvátnou úctu, že je součástí tohoto domu. V další části této kapitoly byl popsán dům z hlediska židovské tradice, kde jsme poukázali na schránku *mezuzu*, což byl jakýsi symbol domova. V této schránce je umístěn náboženský motiv, který odkazuje na Starý zákon. V následující části kapitoly byl přiblížen středověký rozdělený dům, *domus laboratorum*, *domus bellatorum* a *domus oratorum*. V poslední části kapitoly jsme se snažili popsat problémy současné doby, jakými jsou bezdomovectví a chudoba, kdy se rodina ocitá bez prostředků a přichází o bydlení (například z důvodu exekuce) a děti jsou často až do dospělosti vychovávány v různých sociálních zařízeních.

Druhá kapitola byla věnována fenomenologickým vlivům pojetí významu domova dle filosofa Jana Patočky. Seznámili jsme se s myslitelem Janem Patočkou. Přiblížili jsme Patočkovy onticko-ontologické dimenze domova v rovině přirozeného světa. Při sepsání kapitoly jsme těžili hlavně z jeho habilitační práce *Přirozený svět jako filozofický problém, Péče o duši a Tělo, společenství, jazyk, svět*. Seznámili jsme se se třemi základními životními pohyby a s filosofickou výchovou péče o duši z pohledu myslitele Jana Patočky, který navazuje na antické filosofy Sokrata, Platóna a Aristotela. Jan Patočka ve své práci vyzývá učitele, aby se pokusili zažehnout jiskru touhy po vědění, dobru, spravedlnosti a morálce ve vztahu k sobě, k obci, státu a světu. Vzděláním se snaží myslitel probudit i *otřesy*, protože ony posouvají člověka v jeho bytí

a stávají se jeho celoživotní filosofií. „...*péče o duši umožňuje porozumět i způsobu i směru, jímž Patočka rozvíjí své filosofické pojetí přirozeného světa a další fenomenologické motivy*“.

Třetí kapitola byla věnována Lévinasově intimitě pojetí domova ve vztahu k *Druhému* a odpovědnosti za *Jiného*. Dále jsme se zaměřili na dva póly Lévinasovy výchovy, řeckou filosofii a hebrejskou moudrost, které tvořily pramen jeho filosofických zdrojů. Vycházeli jsme z jeho stěžejních prací – *Totalita a nekonečno* a *Etika a nekonečno*. V domově u Lévinase se probouzí nejpůvodnější živly, jako je lidská touha, radost, dobro, slast. „*Žena je podmínkou usebrání, interiority Domu a bydlení*“.²⁵⁰ Ženský prvek směřuje k lásce a plodnosti. Láska, která v synovi završuje vztah k jedinečnosti *jiného*, je otcovství. Touhu staví Lévinas jako samostatný pohyb transcendence, vedoucí k absolutní jinakosti *Druhého*. Učení u Lévinase spočívá v setkání se s *Druhým*, který je svobodný a je absolutně jinaký než *Já*. Lévinasovo učení pramení z judaistické moudrosti Starého zákona a podobně jako Patočka čerpá z filosofie řeckých učenců.

Ve čtvrté kapitole byly zhodnoceny etické hodnoty a filosofie a odpovědnost za druhého u myslitelů Jana Patočky i Emmanuela Lévinase. Přínosem filosofie Jana Patočky byl jeho přístup k člověku, obci a státu přes všechny překážky, se kterými se v průběhu života setkával a zdolával je. Jan Patočka nikdy nevzdával boj proti temné totalitě. Celoživotně se zabýval problematikou člověka, existencí lidské bytosti v přirozeném světě, tedy „*bytí ve světě*.“ Lidský život Patočka chápal jako pohyb, který popsal ve svých třech životních pohybech. *Lidský život je hledání a objevování druhého v sobě a sebe v druhém*.²⁵¹ Jan Patočka hovoří o odpovědnosti v přímé souvislosti s vytvořením sebe sama: „*Odpovědnost je zároveň skutečnost, kázeň, respekt druhého a – moudrost, poznání (protože) vytvoření sebe sama, toho já, které předtím, před vznikem odpovědného postoje, nebylo*“.²⁵² K odpovědnosti při výchově Jan Patočka ve svých pracích vyzývá učitele, aby přicházeli jako posli s *poselstvím*, které když žák poslouchá, aby *slyšel*, a když nahlíží, aby *viděl*. Učitel podle Patočky by měl být schopen odevzdat žákům poselství pro další generace, které si dokáží uchovat a následně toto předat novým generacím.

²⁵⁰ Tamtéž s. 135

²⁵¹ PATOČKA, Jan, KOUBA, Pavel a Ondřej ŠVEC, ed. *Fenomenologické spisy*. Praha: OIKOYMENH. ISBN 978-80-7007-332-2, s. 218.

²⁵² Tamtéž s. 55

Naproti tomu filosofie Emmanuela Lévinase vyžaduje, aby etický vztah byl prioritní před jakýmkoliv poznáním. Myslitel vychází z toho, že člověk převeze odpovědnost za druhého dobrovolně, svobodně a rovněž převeze na sebe veškeré následky, které z této odpovědnosti plynou. Bez existence *druhé strany bytí* by neexistoval ani domov. Z této zkušenosti s *Druhým, Jiným* byla utvářena celá filosofie Lévinase.

Následně bylo poukázáno na politickou angažovanost Jana Patočky a jeho neúnavný boj za občanská a lidská práva, která se završila v Chartě 77. Podle Jana Patočky je třetí existenční pohyb – sebenalezení, pohyb průlomu, nejvýznamnější. Člověk se ocitá na hranici světa. Je nucen vydat sám sebe, obětovat se ve prospěch jiného, ve prospěch obce, státu, světa. Dochází k otřesu a odhalení celku světa a tím i skutečnosti naší existence. Filosof Jan Patočka se stal tváří Charty 77 a byl třetím mluvčím této občanské iniciativy.

Naproti tomu Lévinas říká, že filosof má sice vnímat politické klima ve společnosti, ale neměl by se politicky angažovat. „*Myslet na hlad lidí to je prvořadá politická funkce*“.²⁵³

Smyslem výchovy, jak uvádí Pelcová, je uvádění člověka do *správného, dobrého* života. „*Ve výchově jde především o získání vlastního životního postoje, postoje vytěženého z vlastních zdrojů*“.²⁵⁴

²⁵³ CHALIER, Catherine. *O filosofii Emmanuela Lévinase: s úvodní studií Jeana Lacroix*. Praha: Ježek, 1993. Filosofické texty. ISBN 80-901625-0-9, s. 36.

²⁵⁴ PELCOVÁ, Naděžda a SEMRÁDOVÁ, Ilona. *Fenomén výchovy a etika učitelského povolání*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2014. 220 s. ISBN 978-80-246-2636-9, s. 13.

Seznam literatury

BLECHA, Ivan. *Jan Patočka*. Olomouc: Votobia, 1997. Velká řada (Votobia). ISBN 80-7198-287-3.

CHALIER, Catherine. *O filosofii Emmanuela Lévinase: s úvodní studií Jeana Lacroix*. Praha: Ježek, 1993. Filosofické texty. ISBN 80-901625-0-9.

DUBSKÝ, Ivan. *Filosof Jan Patočka*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1991. Oikúmené (ISE). ISBN 80-85241-06-4.

EMINGER, Zdeněk Ambrož. *Domov: paměť, přítomnost a zaslíbení*. V Praze: Dauphin, 2010. ISBN 978-80-7272-225-9.

HALÍK, Tomáš. *Dotkni se ran: spiritualita nelhostejnosti*. Ilustroval Mikuláš MEDEK. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008. ISBN 978-80-7106-979-9.

HEIDEGGER, Martin. *Bytí a čas*. 2., opr. vyd. Praha: Oikoymenh, 2002. Knihovna novověké tradice a současnosti. ISBN 80-7298-048-3.

HOGENOVÁ, Anna. *Fenomén domova*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2013. 301 s. ISBN 978-80-7290-705-2.

HOGENOVÁ, Anna. *Jak pečujeme o svou duši?* Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2008. ISBN 978-807290-349-8.

HREHOVÁ, Helena. *Etika – sociálne vzťahy – spoločnosť*. 1. vyd. Bratislava: Veda, 2005. 337 s. ISBN 80-224-0849 2.

KOHÁK, Erazim. *Domov a dálava: kulturní totožnost a obecné lidství v českém myšlení*. Praha: Filosofia, 2009. Filosofie a sociální vědy. ISBN 978-80-7007-293-6.

KROUPA, Daniel. *Masaryk – Patočka – Havel: úvahy a studie z let 1979-2017*. Praha: OIKOYMENH, 2018. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 978-80-7298-337-7.

KRUŽÍK, Josef, ed. a NOVOTNÝ, Karel, ed. *Emmanuel Lévinas – filosofie a výchova: ke stému výročí narození Emmanuela Lévinase*. Praha: Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií, ©2006. 288 s. Agora; 2. ISBN 80-239-8833-6.

KUDLÁČOVÁ, Blanka. *Človek a výchova v dejinách európskeho myslenia*. 2. preprac. vyd. Trnava: Pedagogická fakulta, Trnavská univerzita, 2007. 199 s. ISBN 978-80-8082-120-3.

LEVINAS, Emmanuel. *Etika a nekonečno*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1994. Oikúmené (ISE). ISBN 80-85241-67-6.

LEVINAS, Emmanuel. *Existence a ten, kdo existuje*. 2., opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2009. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 80-86005-36-4.

LEVINAS, Emmanuel. *Totalita a nekonečno: (esej o exterioritě)*. Praha: OIKOYMENH, 1997. Oikúmené (OIKOYMENH). ISBN 80-86005-20-8.

PALOUŠ, Radim a Zuzana SVOBODOVÁ. *Homo educandus: filosofické základy teorie výchovy*. Praha: Karolinum. ISBN 978-80-246-1901-9.

PATOČKA Jan, *České dějiny a Evropa: sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 1.-2. června 2007 ve Vysokém nad Jizerou*. Semily: Státní oblastní archiv v Litoměřicích – Státní okresní archiv Semily pro Pekařovu společnost Českého ráje v Turnově, 2007. Z Českého ráje a Podkrkonoší. ISBN 978--80-86254-16-6.

PATOČKA, Jan, Ivan CHVATÍK a Pavel KOUBA. *Péče o duši*. Praha: Oikoymenh, 1996. ISBN 80-86005-24-0

PATOČKA, Jan, KOUBA, Pavel, ed. a ŠVEC, Ondřej, ed. *Fenomenologické spisy. II, Co je existence: publikované texty z let 1965-1977*. 1. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2009. 669 s. Sebrané spisy Jana Patočky; sv. 7. ISBN 978-80-7298-420-6.

PATOČKA, Jan, KOUBA, Pavel a Ondřej ŠVEC, ed. *Fenomenologické spisy*. Praha: OIKOYMENH, 2009. ISBN 978-80-7298-420-6.

PATOČKA, Jan, KOUBA, Pavel a Ivan CHVATÍK, ed. *Přirozený svět jako filosofický problém*. 3. vyd. Praha: Československý spisovatel, 1992. Orientace (Československý spisovatel). ISBN 80-202-0365-6.

PATOČKA, Jan. *Symbol země u K.H. Máchy*. 1. vyd. Praha: Václav Petr, 1944. 28, [II] s.10, Svazky úvah a studií; č. 85.

PATOČKA, Jan a Jiří POLÍVKA. *Tělo, společenství, jazyk, svět: ze záznamů přednášek proslovených ve školním roce 1968-69 na filosofické fakultě University Karlovy*. Praha: Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1995. Oikúmené. ISBN 80-85241-90-0.

PELCOVÁ, Naděžda a SEMRÁDOVÁ, Ilona. *Fenomén výchovy a etika učitelského povolání*. Vyd. 1. Praha: Karolinum, 2014. 220 s. ISBN 978-80-246-2636-9.

PETRÁČKOVÁ, Věra a Jiří KRAUS. *Akademický slovník cizích slov: [A-Ž]*. Praha: Academia, 1997. ISBN 80-200-0607-9.

PETRUSEK, Miloslav; MAŘÍKOVÁ, Hana; VODÁKOVÁ, Alena (za kolektiv). *Velký sociologický slovník*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1996. I. svazků (379 s.) ISBN 80-7184-164-1.

PETŘÍČEK, Miroslav. *Úvod do (současné) filosofie: [11 improvizovaných přednášek]*. 4., upr. vyd. Praha: Herrmann & synové, 1997. 178 s. ISBN 80-238-1741-8.

PRŮDKOVÁ, Táňa a NOVOTNÝ, Přemysl. *Bezdomovectví*. 1. vyd. Praha: Triton, 2008. 93 s. ISBN 978-80-7387-100-0

PRŮKA, Miloslav. *Péče o oikos: dům v dějinách myšlení*. Brno: L. Marek, 2009. Pontes pragenses (L. Marek). ISBN 978-80-87127-19-3.

REZEK, Petr. *Jan Patočka a věc fenomenologie*. 2. vyd. Praha: Jan Placák – Ztichlá klika, 2010. 177 s. Petr Rezek – Spisy; sv. 6. ISBN 978-80-903898-6-1.

SEIBT, Ferdinand. *Lesk a bída středověku*. Překlad Petr Dvořáček. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 2000. 421 s., [32] s. obr. příl. ISBN 80-204-0783-9.

SVOBODOVÁ, Zuzana. *Nelhostejnost: črty k (ne)náboženské výchově*. Praha: Malvern, 2005. ISBN 80-86702-07-3.

SVOBODOVÁ, Zuzana, ed. *Výchova ve světověku*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2014. 260 s., [18] s. obr. příl. Paideia: philosophical e-journal of Charles University, mimořádné č. 1/XI/2014. ISBN 978-80-7290-789-2.

TATRANSKÝ, Tomáš. *Lévinas a metafyzika*. Svitavy: Trinitas, 2004. Studium (Trinitas). ISBN 80-86036-92-8.

Seznam internetových zdrojů

HOGENOVÁ, Anna. *K fenomenologii" domova a jinakosti"*. E-LOGOS, 2000, 2000.1. [online]. © 1. června .2018, [cit. 2021-10-27].

Dostupné na WWW: <<https://elogs.vse.cz/pdfs/elg/2000/01/17.pdf2>>.

HRADECKÝ, I, *Profily bezdomovství v České republice: Konflikt, bezdomovci a veřejný prostor Profily bezdomovství v České republice*. [online]. © Ilja Hradecký 2006. [cit. 2021-11-20].

Dostupné na: WWW:

<https://www.nadeje.cz/img-content/files/docs/odborne/2006kbvp_tz_cz.pdf>.

KOŤA, J. Přirozený svět a domov-témata pro oblast výchovy. *Pedagogika*, 2001, 10-24. [online]. © 2001. [cit. 2021-11-10].

Dostupné z WWW:

<<https://pages.pedf.cuni.cz/pedagogika/>>.

KOVAC, Edvard. *Stopy nekonečna v člověku*. {Reflexe: Filosoficky Casopis} [online]. © 1992. [cit. 2021-09-11].

Dostupné z WWW:

<https://www.reflexe.cz/Reflexe_05-06/Stopy_nekonecna_v_cloveku.html>.

PAVLOVSKÝ, Pavel. *Duševní nemoc a privace domova*. PAIDEIA: PHILOSOPHICAL E-JOURNAL OF CHARLES UNIVERSITY, 2015, [online]. © 2017. července 2021. [cit. 2021-08-10], 21:30.
Dostupné na WWW:
<<https://ojs.cuni.cz/paideia/article/view/1453>>.

STRONGE, James H.; HUDSON, Karen S. Educating Homeless Children and Youth with Dignity and Care. *Journal for a Just and Caring Education*, [online]. [online]. © Posl. úpravy 5. ledna 1999. [cit. 2022-1-10].
Dostupné na WWW:
<<https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0190740901001761?via%3Dihub>>.

SVOBODOVÁ, Zuzana. *Pojetí touhy u Emmanuela Lévinase*. [online]. © Posl. úpravy 23. dubna 2015. [cit. 2021-10-10].
Dostupné z WWW:
<<https://ojs.cuni.cz/paideia/article/view/1478>>.

ŠTICA, Petr; UK, KTF. *Podobenství o milosrdném Samařanovi* (Lk 10, 25-37) [online]. © Posl. úpravy 1. července 2021. [cit. 2021-10-10].
Dostupné na WWW:
<https://is.jabok.cz/el/jabok/zima2021/T322/um/Prikazani_lasky_jako_zakladni_ton_krlestanske_etiky.pdf>.

Téma práce: Fenomén domova a jeho význam pro výchovu

ABSTRAKT

Cílem této diplomové práce je popsat důležitost a význam fenoménu domova z hlediska výchovy lidského jedince. Práce zachycuje vývoj názorů na tuto problematiku pohledem antických, českých i světových filosofů. Filosofie domova bude v práci více přiblížena pohledem děl Patočky a Lévinase. Práce se rovněž pokusí nabídnout určité odpovědi na některé aktuální otázky společnosti, které se týkají domova i jeho ztráty. Je také rozebrána problematika výchovy a péče o duši.

Klíčová slova ČJ: Domov, péče o duši, výchova, řeč, tvář, bezpečí, bytí.

ABSTRACT

The aim of this diploma thesis is to describe the importance and significance of the home phenomenon in terms of the education of the human individual. The work captures the development of views on this issue from the perspective of ancient, Czech and world philosophers. The philosophy of the home will be further discussed from the point of view of Patočka and Lévinas. The work will also try to offer some answers to some current questions of society, which relate to the home and its loss. The issue of education and care for the soul are also discussed.

Keywords AJ: Home, care for the soul, education, speech, face, safety, being.